

ПРЕТПЛАТА
на годину
20 динара
(круна) а на
 $\frac{1}{2}$ и $\frac{1}{4}$ год.,
пола и четврт
те суме.

ЗВЕЗДА

ИЗЛАЗИ
два пута,
10. и 25.
у месецу

Уредништво
Васина ул. 4

Власник
Павле Маринковић

Свеска 9.
БЕОГРАД 10. МАЈ 1912.

Уредник
Бранислав Ђ. Нушић

Кнез Иво Војновић

ГОСПОЂА СА СУНЦОКРЕТОМ

(САН МЛЕТАЧКЕ НОЋИ)

ПРВО КРИЛО ТРИПТИХОНА

Hall-Vestibul у „Monstre-Palace-Hotel“-у у Млецима.

Док је још завеса спуштена, чују се три ударица звона. Леи, медени звук венецијанскога бронза. Краћак час и веларијум открива катедралне пропорције „Hall“-а, који је некада био вестибил историјске палаче Дуждева Кандијана, а још пре Орсеола.

Уз пркос милијардерског луксуза, свећла и жутога кошира и стаклених канделабара и екзотичког цвећа и Modern-Styl — намештаја и јапанских паравана, славодобитно поје грандијозне линије мраморних зидина, над којима се разасео строј шамних, затегнутих, златним арабескама изделаних греда.

*У блескању небројених свећа драгуљи се зајалили по зидинама и на поду, где бели, сиви и зелени мрамори покрише све просторе. А сва та слава триумфалнога камена легендарних славодобића Јерузалима и Бизанца у несмиљеном жару американскога „bluffa“ — није него оквир слици Канал-Гранда и Мадоне дела Силуше, што је запремила цели за-
дак надземаљском перспективом венецијанске месечне ноћи, која вири кроз ступовље од црвеног асирског порфира.*

Неколико гостију, у потпуноме дрес-у англо-американских вечерњих ритуса заостало је још испод тих мучаљивих ступова, или се наместило на беломе, мраморноме пошремку, што се пружа својим белим ступићима и вазама

на лењој, зеленој води Канал-Гранда. — Сребрне паучине месеца, који се усадио над божијом куполом, зайлетише и те мале људске приказе, па их још не пуштају у светишће „дајнинг-рума“. Један корак напред а два погледа настраг у то чудо ноћних мраморних профила и ушварних визија. Ваљада је та снага нереалних дојмова надвладала и муклу шромост тих пуштујућих манекина, — да се беле ойправе и црни фракови тако лењо вуку по скалинама, што се лево и десно, краљевском повлаком мрамора, ћилима и златних балустрада удостојише саћи с висина Тијеполових дворана на ова крила огромнога вестхибила шик до воде, која из смарадних дубина беле руже на беле скалине баца. Имаде их још, који се зауставише у месечини потпремка и у љаштавом мраморном одсеу на пола празнога катедралнога Hall-a. Али и они се пењу тамо горе, ошкле долази на махове придушена јака узвишланог оркестра. А Канал-Грандом хладне, црне гондоле, с молим крвавим рубином испод зубатога, сребром месеца наоштренога кљуна. Вода шрејти испод хитрих ушвара, растапајући црљени жиљак и хладни блесак секире у живе, дрхтаве, металне жице.

Још је све тихо на Канал-Гранду. Једва је седам и по — а велика ће „серената“ усламити тек у девет саати. Кад и кад једна гондола шмигне из модрине месечеве зраке у црни шкрип задремалог „gia“, а онда глас гондолијера зајечи стародавним, глухим дозивом водених, ноћних стража на ошвореној, пуштој Лагуни: „Ао!“ ... да не ударе у другу црну гондолу, што вечне заљубљенике вуче по шамним, чудним крајевима живих снова.

Лорд Ебисиди

(У идеалном ивнинг-дресу илустрованих „Магазина“ упутио се из месечине прама скалинати на лево. Прати Леди Ефицишову и говори јој тихо, као у предсобљу владара или у Монте Карлу код рулете. Ваљада је чар оне раскошне ноћи деловао и на „impressable“ пластрон онога центлена, јер у зујању вентилатора тог отменога гласа, задрхта ипак нешто, као жица заборављене старе еолске харфе. Он пригну мало главу прама својој дами и забречи): Јест, Миледи!... ја сам био педесетосми лорд на поклону, — између Рандолфа Честерфилд-Сомерсета и Арчибалда Честерфилда-Честерфилда...

Леди Ефициш

(Висока дама одвише жутих коса и одвише црвеног лица Иде укочено, величанствено, као да ће до мало и она клекнути испред енглеских величанстава. На лицу јој се не миче ништа, баш ништа, — па ни

уста из којих речи излазе једна по једна, као пчеле. Тако се говори, кад се говори о животу и смрти: Ох, а ја сам мислила, да ви долазите иза Џорџ Патрик Нортамптна, а пред Оливијером Фиц-Морисом...

Лорд Ебисиди

(Зауставио се од чуда пред таквим незнањем и — Еолска харфа забруји јаче од вентилатора): Ох! — Леди Ефџиш!... Иза смрти Џејмс-Конинга ов Конингтна, који је у седмоме колелу наследник Ерла ов Хвајтеберија двадесетпети потомак Маркиза ов Сомерсет-Лидердауна, мога прастрица, разумећете јасно, да сам само ја могао наследити педесетосмо место код поклона.

Леди Ефџиш

(Потпуно уверена о својој великој заблуди, али идући даље лицем што гледа само испред себе, а гласом, који не зна што су усне а ни консонанте): Лепи! — Врло лепи број педесетосам!... (пење се узгоре).

Мис Бела

(Са потремка, где се зауставила са младим Виконтом окренула се и говори гласно и одрешито мајци. Лепа је и здрава — више млади Етоиски ђак у сукњама, него ли девојка. Голе, црне руке до лаката а поцрнело лице и чврсти атлетски врат. Све је то поцрнело од жеге на Лиду): Мама!... Гледај!... Ужегли су већ лампијоне на фасади Салвијатијевој.

Леди Ефџиш

(С највиших висина скалинате пре него ишчезне у Sancta Sanctorum): Чула си треће звоно динеа! Дакле? . . (и уђе с Лордом у небо).

Мис Бела

(Макнула се па се опет обрнула према модроме сну Венеције): Не! — То све није истина!

Виконт Џајклем

(Бледа, обријана лица, камејског профила. Црна коса као баршун, а танки девојачки струк): Што није истина, Мис Бела?

Мис Бела

(Заокружујући руком и погледом обзорје): Све те куће у води — а без лица!... Саме очи и уста отворе на свим зракама и свим тминама... а чему?

Виконт Џајклем

Не волите ли Венецију?

Мис Бела

Срдим се на њу — а ипак је волим! — Не велим, да не би било боље прелетити аутомобилом од Свете Кларе до Лиде!... А ви?... Волите ли је оваку?

Виконт Цајклем

(Озбиљно): Управ оваку!

Мис Бела

А зашто?

Виконт Цајклем

(Врло озбиљно): Јер љубим жене!

Мис Бела

(Смешком, гледајући га): Онда је Венеција више него жена...

Виконт Цајклем

(Узлазећи с њоме, посве мирно): Реците метреса — и погодили сте.

Мис Бела

(Улазећи, искрено и некако пословно): Зато ја њу не волим као ви. (Ишчезну у висине).

(Једна се гондола дошуњала испод белих скалина. У исти час један лакај излази с леве и дохрли до дебаркадера да помогне надошлима изаћи из гондоле).

Фрау фон дер Таубе

(Млада, ситна, сва у белини, сами плави завојци, рупице и посмеси испод белог шешира и предуге беле копрене. Лакају): Merci! (улази у Hall. — Хер фон дер Таубе иде крај ње држећи је за руку и шапућући јој непрестано у ухо — И он је вас у белини. Пар белих голубова не фали им него црљена врпца око врата)

Фрау фон дер Таубе

А сад хитро да се преобучемо; Дине је већ започео! — Ох! — grässlich! Ето... ради твојих лудих, — да, да, лудих пољубаца...

Хер фон дер Таубе

Још један... пре Serenate... Мина!...

Фрау фон дер Маубе

Aber nein!... nein!... Што ти долази на ум, Хермане!... Једва имам времена, да се пресвучем!

Хер фон дер Маубе

(као горе, а хоће да се успне на десно): Трећи дан иза наше свадбе, па већ окрутна!...

Фрау фон дер Маубе

(Смеје се и гледа га смело у очи): Боже, како сте чудни, ви мушкарци... А ноћи су млетачке ипак тако дуге!...

Лакај

(Приближио се стубама па им говори): Заповеда ли госпођа лифт?

Хер фон дер Маубе

(Нагло, весело): Ох! Свакако!... Свакако! (Тихо белој женици): Брже смо горе!... Само пет часака, — Мина! (вуче је радосно на десно).

Фрау фон дер Маубе

Ох! — ти мушкарци! Nein!... nein!... Херман!... да сам знала какви сте! (нестану хитро на лево с лакајем).

(А међутим други гости излазе, пролазе, гледају чудо Млетака у месечини.

Две старе елегантне даме посве белих коса, у финим црним тоалетама с црним капотама и црним егретама а обе гледају лорњоном и забављају се као мале девојнице, мотрећи све и свакога зауставиле су се и проматрале бели пар голубова).

Прва седа госпођа

И још један пар младенаца!

Друга седа госпођа

Чини ми се да је петнаести што смо данас пребројале.

Прва седа госпођа

А све сами Немци!

Друга седа госпођа

(Смешком духовите ироније улазећи у месечину): Oh! les braves gens! (Смеју се и оду у потремак).

(С леве скалините улази елегантно друштво у веселом чеврљању. Две даме од оних с плерезама, праћене од три „смокинга“ са сламним округлим шеширима на глави).

Она с црном плерезом

(Уска као статуа у мокрим крпама атељеа. Смеје се од срца али придушено и некако отмено): Ха! ха!.. ала су досадни!... ала су досадни!... Један као други!

Први младић у смокингу

(Велик, класичне лепоте, поноситих, хладних манира)! Пссс!... Не тако гласно!... Нисмо на Лиду.

Црна плереза

(Седне ноншалантно у фотел, па некако с висина): Не ругај се, молим те, Сандро, ни Лиду ни мени! — Знаш да ми твоје арије не импонују. Кад хоћемо, знамо се и ми понашати, обући, говорити исто и боље него ли све те ваше хај-лај-гај! (Смех).

Она с белом плерезом

(У тако прозирној тоалети, да се причиња као да је гола. Црвених је коса, а танке таље попут какве царске висости): Та ва не госпође подражавају само наше тоалете и наше држање кад хоће да вам се свиде!

Други младић

(Мален, црн, с моноклом, очито семитскога типа, али џентлмен као и остали): *Nina locuta est!* (Смех).

Црна плереза

А јеси ли видела ону краљицу од Голконде?!... Боже! али је деколтирана!

Трећи младић

(Дебео, тром, поспан): Погледала ме два пута!

Бела плереза

Ваљда се споменула Јоркшира — своје домовине! (Смех).

Други младић

Шути *contessa del Pestrin!*

Црна плереза

Па како је јела!... Смејала се пуним устима!... (некако страховито отмено): А како је она рођена, Сандро?

Први младић

Управ као и ти, Ђиђа, пуким случајем! —
(Нове гондоле долазе и искрцавају нове госте. Сви узлазе. Жамор, разговор).

Јосши

Закаснићемо! — Оркестар већ свира! Крив је твој Тинторето! — Наравно, кад хоће да гледа сваки запад сунца!

Црна илереца

(Зазвала је једнога младога лакаја, који пролази позорницом):
Garçon! (лакај се приближује): Чујеш, Бепо!...

Трећи младић

Ох!... Ох!... „per tu“?!

Лакај

(Врло деовотно и дискретно): Дворио сам госпођицу кад је путовала с Великим Војводом Атанасијем Александровићем у Палестину.

Први младић

Ха! ха!... Велика Војвоткиња Ђиђа дела Фава!... (Смех).

Други младић

Нео симболистички роман: „Ла Ђиђа у Јерузалиму“. (Општи смех).

Црна илереца

Не пазите, Бепо! — Млечићи су! Ваља да се некеме ругају!

Бела илереца

Али пустите је да говори!

Црна илереца

(Лакају, показујући цвеће на пианину): Шта значи онај цвет, — онде онако сам?

Први младић

Цвет жељезничких станица... Не познајеш ли га, Ђиђа?

Бела илереца

Семе му је изврсна храна за папагаје, Сандро!
(Бурни смех. Улазе с леве собе иза скалинате опет пар младића и један отмени старији господин. Сви у једнаком вечерњем дресу).

Први младић

(Надошломе старијему господину): Ох! Добар вечер Кандиано, Чао Ренцо! Тито! (Поздрављају се, рукују се. — Група се спојила. — Девојке су с њима као са свим осталим, врло фамиларне, али без икакве непристојне гесте ни речи).

Кандиано

(Седих коса и тамнијега брка. Најелегантније је од свих. Велики бели цвет ва реверсу. Фрак, цилиндар на глави и батина у руци. Поздрављајући девојке скида шешир и клања им се као да су графици његових салона): Добар вечер, Ђиђа!... Чао Нина!

Црна плереза

(Рукујући се са свима): Добар вече, Кнеже! (другима): Чао Розати! — И ви ту, кавалере! — опростите, ето ме одмах с вама...

Бела плереза

(Групи надошлих): Довели су нас ови врагови да видимо с галерије тобожњи „дине краљева“. (Разговарајући се).

Лакај

(Оној с црном плерезом): Сваки дан она госпођа донесе по један онакав цвет и стави га у вазу на пианину.

Црна плереза

По свој прилици какав знак?

Лакај

(Дискретно): Не знам, госпођице.

Црна плереза

Ох! и ти си, Бепо, с краљевима постао досадан...

Младићи

(Заједно): Бепо хајд! Не слушај Ђиђу. Не видиш ли, да је радознала као каква уседелица!...

(Лакај се наклони и оде. Смех; сви около црне плерезе).

Бела плереза

(Показујући месечину и Канал Гранде, где је више пламењака и гондола): А међутим већ се скупља свет за серенату... Ох!... Хајдмо!... Хајдмо!

Кандиано

(Показујући прама скалинатама): А нећете ли видети кад Олимп слази на земљу?

Џрпа ѿлреза

(Презирно): Видели смо га како једе!

Први младић

Дакако, — као сваки, рукама.

Трећи младић

И ногама!... (Смех).

Бела илреза

Паоло!... Чујеш!... Ти си болестан.

Други младић

Cholera postras!...

Трећи младић

Ја?... Зашто?

Бела илреза

Показујеш прве знакове духовитости. (Свеопшти смех. — Прама Кандиану): Не чини ли вам се, Кнеже, да је то сумњиви симптом за посланичког аташеа?

Други младић

(Комичним прекором): Али Нина! Не видиш ли!... Он је на допусту!... (Жамор, смех, шале).

(Канал-Грандом врве лампиони и црљени жишци. Кад и кад прелети звук мандолина или глас каквога жаркога сопрана што баца у модру раскош ноћи страствени дозив какве Тостијеве или Денцине мелодије. Група „вивера“ пошла је разговарајући се прама потремку на рубу смарагдне воде. — А међутим пролазе стубама горе и доле, па затком позорнице лакаји у елегантним ливрејама „Monstre-Palace-Hotel“-а, — светли драп, беле чарапе. Сви су млади, по избору леви, хладни, као да су преобучени Етонски или Кембриџски ђаци. — Слуге се приближују веселој групи младића и жена. Нико не наручује ништа осим цигарета, што запушише мушкарци и девојке, наслоњени на балустрада, намештени у сламнатим фотељама или усађени испод ступова. Све су им кретње наравне, отмене и необуздане, — рекло би се: красни хртови срасли с домом и с крајем у ком се крећу, хладних, немилих погледа и одлучних геста, без обзира на оно и на оне што их окружују. Час пре него су се наместили, оне су две седе даме полако изашле између ступова, а да их нико није опазио, па се шетају „Hall“-ом и долазе напред разговарајући се).

Прва седа дама

Пустимо их саме.

Друга седа дама

Ови су пак нешто одвише пристојни!

Прва седа дама

(Смешећи се): Види се, да нису ожењени!

Друга седа дама

По свој прилици, — кад нас Кандиано није опазио.

Кандиано

(их је на супрот врло добро опазио, па се извукао из друштва и наједанпут је он ту пред њима, да им галантним кретом пољуби руке, прво једној, па другој). Знак, да вас није заборавио!

Обе даме

Браво, Кандиано! — Честитамо!...

Кандиано

Чему, грофице?

Прва седа дама

Јер сте увек млади!

Кандиано

Како не бих крај оне старе младости. (Дошли су до фотеља и мирно засели).

Друга седа дама

Рецимо искрено, Кандиано, — ми старци...

Прва седа дама

Хм!.. хм!

Кандиано

Ко је стар уз вас?

Друга седа дама

(Смејући се): Ето! — то сам управ још хтела чути!.. Да! — Ми, — „некадашња младост“ — изабрали смо праву филозофију! — Кад је све прошло...

Кандиано

И срећно прошло!...

Прва седа дама

Шта да чинимо, него да гледамо с галерије...

Кандиано

Или с ложа...

Друга седа дама

Па било и с ложа представу оне старе комедије са старим насловом: „Како јачи влада слабијим!“

Кандиано

И за то две најдуховитије млетачке даме...

Прва седа дама

Уф! — Кандиано!... Немојте!... Комплименти су „старе“ школе.

Кандиано

Онда сам ја Матузалем, јер понављам: најдуховитије две млетачке даме долазе у ово ново чудовиште: — „Monstre-Palace-Hotel Venezia la Bella“ — двадесет милиона капитала, — 200 соба, — 4 палаче дуждевих времена спојене грозним американским „Hall“-ом за 600 гостију...

Друга седа дама

...И т. д. ...И т. д! — а те две даме зову се Стено-Прицли, као ви Кандиано дељи Орсеоло, — и на концу конца враћамо се овде у своје палаче...

Прва седа дама

...Да слушамо „Серенату“ испод стубова где је Пијетро Кандиано IV примао Царева од Бизанција а у палачи број 3 испод нашега грознога „Hall“-а, где су дуждеви Прицли де Понте, Цијани, Стено е тути кванти — делили Далмацију, Грчку и Левант својим веселим синовима, које је ваљало удалити из Млетака, јер су и онда одвише љубили онаке црљене косе, као...

Кандиано

(Хитро): Као ја, графице — не ?!

Друга седа дама

Јер сте ви љубили и црне и црвене и плаве (Смеју се.)

Прва седа дама

Видите дакле, да смо ми у Млечима свуд у својој кући...

Друга седа дама

За то вас, Кандиано, и сви, слуге и директори и кухари хотела признају и слушају као свога господара !...

Кандиано

(С комичном важности, али искреном намисли): Па ме зато и поштено плаћају !

Прва и друга седа дама

(У смех, заједно): Ох !... Што говорите !...

Кандиано

Праву истину, графице !... У осталом... допустите : — Ако наше кћери... — у загради : — немам их и нисам их имао.

Прва седа дама

Срећна ли човека !

Кандиано

(Увек фином персифлажом у искреноме нагласку) :... Ако их дакле удајемо за покрштењаке, који за неколико стотина хиљада лира добију наслов „Конте ди Кастело“ или „Бароне ди Спортело“, — можемо и ми, Богу хвала, последњи и најзадњи дуждевога рода — бити тобоже почасним чланом управног већа акционог друштва Итало-американске — „Societa degli Hotel Pension-Bar-Venezia“ — а де факто глумити улогу дуждевића, који се од седам часова у вече до поноћи показују странцима онако како Света Орсола од Карпачија или какав Птеродактилус-Лагунарис по дану, — али... (Смејући се): уз много скупљу улазницу...

Друга седа дама

Све ми то, Кандиано, не звучи баш искрено !

Кандиано

(Дражесно): Мало позе не шкоди, графице ! — Та сви су Млеци чудовиште, -- пак ми седимо, ходамо, говоримо фиксом идејом: „Attention! — Спадаш у reysage! — Ено Кодака! — Крак!“

Прва седа дама

(Смејући се): Скоро бих рекла да имате право !... Видиш, Анета ! ...како је то истина !... Све те туђе, неме очи, што увек нешто питају, јер хоће све да знаду ...Ma foi, и ја се на улици укочим кад прођу мимо мене...

Кандиано

(Галантно): И кад рекну гласно: „Лепа!“ — „Врло лепа седе косе!“ — Истим нагласком, као кад зину пред Ђан Белинијевом Мадоном „*degli Alberelli*“.

Друга седа дама

(У смеху): Или пред каквим старим бунаром — „*senza Alberelli*“! (смех)

Кандиано

(Интимно, а седе су се главе приближиле и нешто као чувство дрхтну у гласу старог вивера): Па ипак, — да нас нико не чује! — будимо срећни, што сви долазе још увек у нашу кућу, да плате данак и да се поклоне господарици нашој: Венецији!... Ето, зато сам и ја вратар њезиних хотела...

Обе седе даме

А ми?... Што смо ми?...

Кандиано

(Целивајући им руке, да сакрије нешто, Боже сачувај, као сузу) Милосрдне јој сестре...

Обе седе даме

(Ганутим смешком): Ох! Тај Кандиано!... Тај Кандиано!... Ко би рекао!...

(Улази група Руса. Људи неукусно обучени, већином с очалима, дугим косама, блузама; — жене као да иду у јутро у куповину с белим блузама и панама на глави. Али у очима имају сви неку визију прежаркога сунца или претамне ноћи).

Један млади Рус у блузи

Леонардо је тражио оно, што васиона уметност хоће и што је напокон и њезина сврха: Синтезу људских осећаја у изражају једног часовитог, хармоничког, колористичкога момента.

Један сшарији Рус с очалима

Да кад би сликарство било: литература! — Михеланцело је радио управо обратно, па је показао, што је уметност...

Једна Руска Универзитетска

А што је за њега уметност?

Онај млади Рус

Ја ћу ти казати, Јелисавета Александровна: победа мишица, — победа ратних чињеница...

Универзитетска

На уштрб трансценденталних сврха човечанства, Фјодоре Глигоровићу...

Онај сшарији Рус

Али Јелисавета Александровна... Слушајте ме !... (разговарају се лаље живахно).

Прва седа дама

(Кандиану): Рекло би се, да нико од њих не види месечину над Мадоном дела Салуте !

(Руска је група прошла мимо оних старих Млечића, борећи се чеврлаво и несмиљено абстрактним дефиницијама. — Наједном се уметничко око младога Руса загледало у оне три седе главе, па их показује другим Русима тоном посетиоца музеја).

Млађи Рус

Лепе !... Врло лепе седе главе ! (Оду на лево).

Прва и друга седа дама, Кандиано

(Сви прасну у један смех): Добили смо оно, што смо тражили !... Ха! ха!... И ви, јадни мој Кандиано !

(Низа стубе на лево сашла је млада девојка плавокоса и чедна. Нешто, као немачка „Fräulein“. Мирно, али одважно разгледа се наоколо, па кад опази слугу, иде к њему и пита га).

Плавкоса девојка

Је ли се вратио г. Гољуков ?

Лакај

Није госпођице.

Плавкоса девојка

Чим дође, кажите му, да га госпођа графициа зове !

(Лакај се наклони и оде. Девојка дође до пијанина, извади сунцокрет из вазе, али посве наравно, неопaziце, као да поправља цвеће, па оде, мучаљива и тиха, одкуд је дошла).

Прва седа дама

Тачна као топ на Сан Марку.

Друга седа дама

А где је та чаробна графициа? Сви говоре о њој, а она ни с киме.

Кандиано

(Шаљиво и поверљиво): У 10 устаје, — у 12 деженира, — у 1 сат иде с једним, — у 3 с другим, — на 7 обедује с трећим, — а у поноћи....

Обе седе даме

(У смеху): Ха! ха!... доста!.. доста!... а откле ви то све знате? (устајући).

Кандиано

(Устаје с њима, смешећи се): Нисмо ли чланови del Consiglie dei Dieci? (показујући лакаја, који пролази): А ено La Bocca del Leone!... Ха! Ха!

(Весели жамор, дозиви, усклици на потремку, где се дружба вивера повећава надошлицама, што се искрцавају из гондола).

Гласови

Чао Сандро! — Ох!... Витале!... Витале!... Витале!... Што — вратио се! Хип! Хип! Хура! —

Кандиано

(Графицама): Опростите, али ту је одвише буке! — Maitre d'hôtel ваља да интервенише...

Обе седе даме

Идемо и ми!... Хвала Кандиано на разговору! — Вратићемо се кад прође Бучинторо!... (Поздрав — и оне оду).

Први младић

(На дну, окренут прама Кандиану): Али, — не чујеш ли, Кандиано? — зову те!

Кандиано

Али што ту бучите, дерани!

Други младић

Витале Малипијеро је ту!...

Кандиано

Што?.. Витале?!.. Немогуће!...

Први младић

Свршио је свој авијаторски „Raid“ око Африке!..

(Све то бучнији гласови с потремка „Хип! Хип! Хура!“ — Много радозналих гостију излазе да виде што је. Лакаји иду у сусрет, да помогну друштву што долази. Канал-Грандом врве све то бројнија светла

лађица, што све хрле на запад. С висина невидљиве гозбе лете валцери придушеног оркестра. Instantané радоснога чекања и чезнућа за нечим што можда долази. Сви су се мало по мало згрули на дну).

Гољуков

(Тип интернационалног аристократе, али нешто бледо, немирно пробија лед мужевне самовоље уклесане у цесарском профилу и у великоме телу. У вечерњему је дресу. Дошао је с леве и хтео би одмах умакнути, кад опази веселост других, — али зауставља га слуга).

Лакај

Госпођа графица вас је звала.

Гољуков

(Немирно, непромишљено): Чему?... (мирније — свладавши се): Добро; — Хвала! (Лакај оде. Гољуков слази равно прама пианину, као човек, који одавна понавља исту кретињу. Угледавши вазу): Он није код ње! — (Неодлучан, нервозан, хтео би отићи, али га све оно весеље тамо доле задржава. Гњевно седне у фотељ): Не!.. Све је залуду!..

(На скалинати на десној страни, појавио се човек блед, мршав, висок, у лугом, сивом горњем капуту. На глави сиви, меки шешир, испод којег вири упало лице, дуга црна брада, сиве, грабежљиве очи. И њега задржава весела руља испод ступова. Оком заокружи све и хтео би се већ опет успети онамо откле је дошао, кад угледа сурвану силуету Гољукова. Стане, пригне се над балустрадом и зовне га између усана, али продирно:).

Крашешки

Пссст!... Евгеније Ивановићу!

Гољуков

(Чује и нагло се осврне): Што је?

Крашешки

(Као доле): Дођи горе!

Гољуков

Нећу!

Крашешки

(Опусти се нагло низа скале и већ је крај њега, пробадајући га очима, грабећи га за руку, опијајући га огњем своје речи): Ти си луд!... Она те зове!... Она те хоће!

Гољуков

(Тврд, мрк, одвратио си мало главу, јер га оне зенице пале): Има тебе!.. Помози јој ти!...

Крашемски

(Још тише и још чвршће привинуо уз њега. Сав је разговор тих неопажен, али значајан): Ако сумњаш о мени после свега, што си видео, што знаш, онда си злочинац! — (Гољуков би хтео да говори, али Крашемски му закрчи реч у грлу): Не! — Она ће бити твоја!... Ти си млад, леп, богат, — она те љуби...

Гољуков

(Несталан, већ оклева): А ко ће је ослободити верига? Она је удата... њезин је муж мој пријатељ...

Крашемски

(Нагло):... Али је њезин крвник!... Он њу мучи! — Он њу прогања... Он њу туче!

Гољуков

(Свака га је реч дубље убола, докле на задњу мукло врисне): Ох! — Тешко њему, ако је то истина...

Крашемски

Дођи!... Дођи одмах!

Гољуков

(Опет неодлучан, блед): Не могу!... Реци јој да сам доле, да је чекам!

Крашемски

Пази!... Нећеш умаћи својој срећи! — Ја вас водим, — ја хоћу да вас видим заједно па ма ја... (Велики, весели жамор): Овде у граду где сва прошлост и садашњост виче: „љуби и уживај“! — мора да се испуни ваш удес!...

Гласови

(Целе групе на потремку): Ха! Ха! Ха! Добро си му одговорио!.. Шампањца! У бар! У бар!...

(Крашемски одвуче Гољукową у собу на десно, држећи га, грејући га очима, гласом, додиром).

Први младић

(Весело, гласно, размахује се, да отвори пролаз): Места! Места!... моја господо! рекордман света! — il principe Vitale Ma-

липијеро, — највећи Млечић XX-ог века, — прелетио на аероплану „sircuit“ Африке — и ето сад улази у палату дуждева, својих праотаца!... Места! Места!

(Смех; сви се скупили; — свуд весела лица, радозналост, писка, напокон се раствори клупко и пред расветљеним пуним вестибилем појави се)

Вишале Малипијеро

(Младићак је то, танан, фин као какав фијорентински паж на сликама Мантење. Пред бучном, емфатичком рекламом пријатеља још чудноватије делује та рафинована, скоро дечачка појава. Улази смешећи се у потпуном dress-у: фрак, бели прслук, бели цвет на реверу. Лице бледо. Очи хладне, непојмљиве. Уста једва изрезана. Тамне косе у средини раздељене, чело има тврдоћу камена. Мир и воља счеличише то гипко, девојачко тело, али нешто тиранско што долази из давнина, из краљевске му крви даје тој слици тон и колорит историјског портрета. Кретње му одавају скровите снаге младих јагуара. Клањајући се шаливо): Хвала! — Доста, Сандро!... Доста! Свет ће доиста мислити, да сам те платио за ту рекламу! (шале; смех).

Први младић

Само пријатељи могу бити тако незахвални!... (долазе напред. Гости се разилазе).

Кандиано

А зашто ми ниси јавио твој долазак? — Сви би ти Млечи дошли у сусрет.

Вишале

Не, за Бога! Доста ми је и овај дочек.

Црна плереза

Душе ми, узрастао је!

Бела плереза

Увек оно лице као у девојчице и очи...

Вишале

Као у змије... је ли, Нина? (приљуби јој се и пољуби је неопозице у врат).

Први младић

Гле! гле! — Витале!... Јеси ли и то научио на аероплану?

Вишале

Можда.

Црна плереза

Могу ли, Витале, покушати једном и ја да полетим тамо горе с тобом?

Вишале

Ђиђа!... Ђиђа!... држи се земље! (Загледао се посве близо у њезино лице, као да гледа у слику, а она му се пружила скоро на пољубац): Видео сам те јучер...

Црна плереза

Није могућно!... Нисам ни изишла!

Вишале

(Као горе): Јесте! Исте очи без дна... исте усне за пољубац... исти врат од мрамора... Јест! јест!... Ти се ниси променила, од кад те насликао Карпаћо са папагајом, Себастиано дал Пјомбо са судом од алабастра, а Веронезе — с биком!... (велики смех).

Други младић

Зар си и на аероплану лудовао за старим сликама?... Ха, ха, ха!

Вишале

Али што мислите ви, бандо беспосличара, да сам ја морао променити своју ћуд, јер су ме пре шест година укрцали на брод, па се од тада потуцао као морнар, као шофер, као авијатичар, да ме драга родбина заборави?... Ха! ха!... ја сам тек онда носио собом по мору, по копну и над облаке моју љубав — мој Град! — као амулет против људског урока.

Сви

(Пола у шали, пола у радозналости): Ох! Ох!... Ето нам песме с неба! — Чујте, људи, чујте!...

Вишале

(Према Кандиану, седнувши комотно у фотељ): Реци им ти, Кандиано, али буди поштен и искрен — како си кадгод знао бити...

Кандиано

(Шаливо): Хм! Хм!... То „кадгод“ вреди злата!

Вишале

Да, mes chers amis! Нека вам Алвизе Кандиано каже, зашто су ме једног дана изненада тугори шчепали и бацили у први брод што је носио дрва у Ливерпул...

Кандиано

Али то су старе ствари!... Лудости шетнаестогодишњег дечака!

Вишале

Сад говориш тако, јер сам добио светску награду од триста хиљада франака и јер ми је старалачки суд напокон уступио један део очевога милијона... Али онда! Дечак од шеснаест година, волео сам девојчице више него сада. Једног сам се дана ипак загледао нешто дубље у црну „шалин“ с најбожанственијим црвеним Тицијановим косама и с подераним ципелама. Почео сам љубакати као сваки мали Млечић, али моја је глава била препуна књига, пустиловина, бегунаца, детектива. И одлучих побећи с Терезином.

Црна плереза

Ох! дивно! . . дивно!... Витале, ти си анђеол! (Смех).

Вишале

Сада можда, јер имам крила! Али како помоћи онда себи и њој? — Не знам како и зашто, — једног сам дана разбио ладицу мајчине спреме и украо. (Жамор и смех). Да, да!... како се то иначе зове узети туђих сто лира?..

Сви

(прасну у смех): Витале и Терезина, — са сто лира — у Америку... Ха! ха!...

Вишале

Ха! — Да сте то видели!... Људска правда у облику драгога мога тугора кнеза Алвизе Кандиано дељи Орсеоло спападе ме, пресвуче ме, преобуче ме, — допусти ми, да пољубим још једанпут мајку, — и затвори ме у смрдљиву кабину „Атлантика“, који ме одведе у седам и по на вечер, — двадесет сата после открића мога злочина — у свет!...

Обе плерезе

Немилосрдни Кандиано! — Ја га мрзим!

Бела плереза

Овако мило дете!

Вишале

(Устаје, пољуби је, па држећи је око паса, наставља): Хвала ти, Нина del mio cog! за то „мило дете“!... али знај, да је само проза истина, а појезија лаж, — и да је мајка, Кандиано, родбина, старалачки суд и све, што се по прилици зове „свет“ — имао право, — а не ја!

(Канал-Грандом лебди ноћна песма и лете шарене креснице, а море се најежило од толико пламених пољубаца).

Вишале

(Истргне се и покаже азурно чудо): Ах! Али не говоримо више!... Све је прошло!... Све је нестало!... Само вечна је раскош ове ноћи!...

Младићи

(У смеху): А сада, Витале, запевај нам и „Cabalettu“!

Вишале

(Окрене се нагло. Пола у шали а пола у пркосу ћуди, која не познаје људских стега):... Хоћете ли и то? (Ухвати оне две плерезе, па их загрљене држи, а он је у средини): Ето, — знате ли чуда?... Да у ово осам дана, што сам овде...

Сви

Шта?! Већ си осам дана овде?!

Вишале

Дакако! — Хтео сам невиђен видети све, — поздравити све, — препознати све и „ој дивоте!“ — како пева стари, оперушани Гуноов Фауст — нашао сам опет у Палацу Дукале, у Сан-Марку, у црквама, на отарима, по мостовима, у крпама, по тамним „ги“ — има, крај траторија за десет чентезима поленте, у црној гондоли на душецима од кадифе пред Флоријаном, у плачу, у песми, у смеху...

Обе плерезе

(У један мах): Кога?... Кога?..

Вишале

(Нехотице заносним патосом): Краљицу мртвих ствари и живих Божанстава.... (Пуштајући их од себе, сав блед од своје визије)... Венецију!

Младићи

(У шали, а ипак у часовитој обмани, која је дахнула испод белих пластрона): Бум!... осветљење је започело! Витале запалио ракете!.. Ха! ха! ха!...

Вишале

(Запалио цигарету и мирно запушио, пак поспрдно, бацајући дим у колоборе): Да! да! — спужићи моји! — Био сам за час на три хиљаде метара над вама, а сада сиђимо доле! — Ви ми се сад ругате, јер у опште не знате чинити друго, него то. Мали буржоазићи одгајили су се између Флоријана и Бертинија, да их на вече кад музика свира на Пијаци Сан Марко, гледају Американке и кажу: Гле! пуки Св. Себастијан од Басаитија, — а онај — Ђан Белинија! (Гледајућ их безобразном шалом): А будимо искрени,.. лепи сте! Само ви можете зобати с голубима на најлепшој пољани света. Они по дану — а ви по ноћи! —

Црна плереза

(Грохотом се смеје): Ха! Ваљало је да дође неко с неба, да вам то каже!

Младићи

Пусти га! До осам дана зобаће и он с голубима на Пијаци.

Вишале

Сад сте пак на жалост рекли истину ви!

(Смех, разговор. Један се лакај приближио Кандијану, па му нешто шапнуо и одмах отишао).

Кандиано

(Опраштајући се од Витала): Жалим, да не могу слушати последњу Строфу химне Св. Михајла, али...

Бела плереза

Оставио је крила у ангару!...

Кандиано

Али — величанство зове. — Вратићу се одмах! — приказу те и њој. (Пење се на десно уза скале, за тим смешећи се, с висине): Али њој не показуј крила (оде).

Вишале

Што то говори наш „вечни“ Кандиано?

Први младић

Хотел је, осим многих специјалитета у осветлењу и покућанству, наручио и једну аутентичну краљицу, да буде на листи „високих гостију“ — као ћук за парвени-е.

Вишале

Фамоз! — Аеропланска идеја!

Други младић

Њезино Величанство, Краљица удова од Голконде, путује са својим масером, — пардон! — приватним секретаром Бароном Ван дер нот!...

Вишале

А краљевство?

Црна плереза

Пустила је, да га масирају министри (смех).

Трећи младић

Све је то пирамидално и можда поучно, што нам ту, Витале, декламујеш, али нас занима да чујемо, како си с брода дошао до Блеријота и аероплана.

Обе плеразе

Ох! Причајте! — Ви знате тако лепо приповедати.... као у стиховима. (Смех).

Први младић

Ето ти захвале, Витале!
(Чује се далека тутњава топа).

Сви

Ох! — Сад је пак право осветлење започело.

Вишале

Хајдмо!... Хајдмо!... Ја сам жедан ноћи Млетачке! (Иде испод ступова): Ох! — гледајте! Све се море упалило!...

(Велика бука; рекло би се вијар далекога ветра са Канал Гранда).

Црна плереза

(Виталу): Пођи с нама на Лидо да нам причаш твоје небеске пустоловине. —

Сви

Да! Да!... Ранде-ву у „Екселзиор“! после осветлења!

Бела плереза

(На рубу зажарене воде зазове старим дозивом Лагуне): „Роге“!

Глас гондолијера

(Одазове се): „Pronti“!

(Гондоле се помаљају накићене шареним ужеженим лампијонима и наслоне се мучаљиве уз мраморне скалине. Кљунови од оцјели бљескају као секире огрезле у крв).

Сва дружба

Addio, Vitale!... Дођи!... Чекамо те! Чао!... Addio, Caro!

Вишале

(Опраштајући се весело): Addio bellezza. Чим прође осветлење, — ето ме!... Морам говорити за час с Кандианом... A rividerci! (И он остаје за час сам у чудној чаровитој тишини, вас утопљен у тајновитом валовљу звукова, шара, осећаја, који се сви спојише у хармонији оне ноћи. Оркестар с невиђених крајева прати преслатку сету те потпуне спознаје душе с Васионом Лепотом, која се ето одазвала немим чежњама тог часа и која ето преобразена свим симболима људске лепоте слази с висина низ мраморне степенице).

(Одемо Лепоте жене од златних је жица, протканих арабескама од сребра и драгуља. Са грудију јој падају тешки низови бисера до колена. Црвенкасте косе, везане грчким чвором завојака стегнуте су до чела обручем „солитера“. Брат го, као прса, беља од бисера. Преко тога блисикања сунчаних одсева пребацила је дуги плашт модрога вела, таман као звездана ноћ. Само танки сребрни руб развија се на дну тога тмастога облака, кроз који се љаште драгуљи и златне зраке. На појасу носи цвет сунчаног жара. Сашла је и бацила је хитри поглед на празни простор, послушала песме и гласове, потражила некога, па се мучаљива, сама, упутила прама позорници. Нешто као чудо, што је тако све празно, прелети њезиним мирним лицем. Очи се, тамне, за час упиљише. Она се нечеса спомену и стави цвет у вазу, откле га друга рука беше однела. Непомична, уздигнуте руке, остаде пред тајном, која као да је вирила из сунцокрета).

Вишале

(Уздахнувши дубоко погледа још једанпут куполу „дела Салуте“ и хитрим кораком уђе у Hall. Хтеде се успети десним степеницама, али око му запе за појаву жене, која је ту стала у пози грчких Коефора над жртвеником.

Да, да, он је негде видео те косе, тај затиљак, — а онај цвет... и мукли јаук задуши му се у гркљану. — Као да га је невидљиви маљ ударио по глави, наслони се на балустраду и склопи очи. Још трен и несвестица би га срушила на тле. Он чује само, да му нешто туче у жилама и у прсима.

Слуге су дошле с десна и с лева и ужижу гирланде лампиона над тремом.

Ни Витале ни она не иду у пламениту апотеозу.

Он се шуња леђима и рукама по стени и пробада зеницама светлу женску приказу. Тако чини звер у џунгли, кад кадифастим канџама а гладним очима тражи стену, откле ће једним оком свалити пљен и забости жвале у живу своју жртву).

Она

(је сва уронила у црну тајну цвета. Да ли се столица макнула или је Витале гласније зајечао, да се она прену, и не окренувши лица, зовну):
Çağın!

Вишале

(Остаде прикован на месту, где се био дошуњао. Једним бљеском ока прелети сав простор. Не, нико јој не чу дозива. Инстинктивно, али тихо се огласи): Madame !...

Она

(Прође руком преко цвета, кретњом којом се заклапају мртве очи, пак за себе, далеким гласом): Никада !... никада !... (Као да ју је зима најезила, она се стресе и завије сва у тамни плашт. Нешто је вирило из ока сунцокрета. Хтеде побећи од његовог погледа, ал опет окрену главу прама њему. Истим саненим и далеким гласом запита невиђенога слугу): Јесте ли видели господина Гољукова ?

Вишале

(се укочио пратећи сваки миг непознате жене. Змијске му очи откривају завијено тело, а сумња, неизвесна, ужасна, расте у бури која бесни лубањом, жилама, извором свега младићева живота. Истим гласом): Не, madame! (и коракне према њој).

Она

(Не виде ништа, не чу ништа од те смртне борбе, која се водила ту, на корак даљине од ње. Из недара извади рубац и прође преко устију, као да су јој се осушила, пак се окрену да иде прама ступовима; замишљено): Молим, потражите га! — (И упути се, ал у исти мах, угледавши оне праве слуге, који су запослени на трему, зачуђена окрену мало главу. Пред њоме се поклатио младић у салонскоме дресу. Узне-

мирена нејасном слутњом, коракну прама њему, па хитрије): Пардон! Чини ми се, да сам се забунила...

Вишале

(би хтео нешто рећи, али не може, само подигне главу и погледа је. Два се погледа састадоше. Пауза... кратка, глуха, као изненадна смрт у пуноме животу. Зенице улазе као бодежи све дубље, — дубље, до ручице, — у душе скривене за оним људским кринкама).

Она

(не трепну оком, само јој рубац пао на тле као ишчупано перје).

Вишале

(се пригнуо, узео рубац, па се тик ње полако усправио, пружајући јој га. Лице се приближило лицу, — уста набрекнуше, — он ће ето — на! планути једном словком и онда је све готово...)

Она

(Она је видела неизуштену реч на уснама младића и прекинула ју је једним дахом, не спустивши ока с Витала): Merci!... (Тихо се поклонил главом па се мирна, тајанствена удаљује преме светлој ноћи).

Лакај

(С трема опазео госпођу, па јој се хитро приближио чекајући налог).

Она

(гласно, тврдо): Пођите горе у Дајнинг-рум и јавите моме мужу... ваљда га познајете?

Лакеј

На служби, госпођо графици!

Она

(Као горе): Реците му, да га чекам на тераси! (Лакај се наклони, а она прође крај њега усправљена, поносита и нестане у месечини колонаде. Тајна ишчезну у тајну. Слуга оде на десно).

Вишале

(Остао је непомичан све докле она не оде. Затим прође рукама преко лица и бљесак манитости затрепти у његову оку. Врисне мукло и шапне): Не — не — ја сам луд!... (Разбеченим, немирним очима потражи нешто око себе, па угледавши сунцокрет нехотице кликне): Ох! — то је!... (Полети до пианина. Обема се рукама наслони на њ и упиљи неизрециви, дубоки поглед у црну зеницу цвета): Ох! — И ти си ту — као онда! (Пак булазнећи, од крви која му се стисла

около срца, истргне, цвет, те га чудном кретњом страха, грозе, гада — можда — приближи лицу. Говори сам собом као болесно чељаде у врућици): Цвет Помрчине! Све наоколо пожар сунчане, короне, — а преко лица црна кринка!... И онда пламен рикће испод кринке... а на дну — на дну — у средини — нешто зелено — расточено — мртва зеница!... Ох! (Сав се згрозио и свалио у фотел, а цвет пао негде на земљу. Обема рукама сакрио лице, као пред прејаким пламеном. И ето, сада се Канал Гранде — наједанпут претворио у реку пламена и људства. Једна једина бујица гондола „реата“ „saudola“, лађа, лађица, лађетина свакаких форма, а све накићене лампионима, цвећем, жаруљама, заставама, запловила је између мраморних обала растворених палача, што ужегоше све лустере; све канделабре, све свеће просипајући своју ватру, своје звезде с искрама Тијеполеских плафона у оргијастички пожар свих весела, свих пламена, свих песама што теку триумфалним путем Тицијанових апотеоза Из тог урнебеса гласова и пламена буни као Evohe грчких времена усклик „La Serenata! — La Serenata“!

Бура раскоши дозове мноштво гостију Monstre-Palace-Hotel-а у велики Hall. — Сви трче у гондоле на терасе, у друге дворане, откле се гледа чудо Венецијанског баханала. У исти час осети се, да су се и велика врата монументалне благоваонице, горе у висинама растворила, јер пуни окрестар загрми пуним звуковима „химне“ која у оном часу одјекну као царска почаст вечной владарици мора, оживелој Венецији:

Госпи

(се окренуше према гледалишту с обеју страна великих скалината, булећ у висину, откле слазе лакаји у редовима намештајући се на сваком трећем скалину, као код дворских свечаности; гости говоре, шапућу) Долазе!... долазе!... Сад ће краљица!... ено је!...

Кандиано

(Лицем и држањем врховнога дворског маршала, забринуто хрли низ скалине и дозивље којјега год слугу у Hall-у): Где је кнез Мали пијеро?

Лакај

(се прво обазрео, пак показујући га Кандиану): Седи тамо крај пианина, Екчеленца!

Киндиано

(Хитро до њега): Витале!... Витале!... молим те!... (тик до њега): Мичи се!... Што ти је?

Вишале

(се пренуо и зграбио га за руку, као да је то задња сламка утопљеника и наслонио је главу на Кандианову руку. Лице бледо, а очи

избуљене, далеке. Аутоматски, руком показује преда се гестом колобара, — тихо): Мучи!... Мучи!

Кандиано

(престрашен. сакрије га целим телом, да га свет не угледа): Дете!.. Ти болујеш!...

Вишале

(Истим одсутним изражајем устаје полако. Он зна шта ради, јер да му није жељезне воље, пао би на земљу, али слике, које се дижу из даљине, тако су живе, да их мора гледати пре него све мимо њега прођу као авети Банкових наследника. И он непрестано шапће Кандиану): Ето!... Колобари сунцокрета... увек овако!... све то шири... све то сјајнији.. То ми је остало још од онда!...

Кандиано

(у страху за њега, а у забуни за свој посао, показује затворена врата до паравана на лево): Хајд, Витале, са мном!... Тамо у мали салон! Одвише си путовао,... то ти је болест авијатичара,... позваћу доктора!...

Вишале

(као горе): Пссст! Само часак!... Не мисли, да не знам што чиним! У први мах причинило ми се да падам с висина... Јест! јест! Тако мора да је, кад се рушиш у бездан, — тако ће се и мени можда једном догодити, — али ја морам, да још видим онај чин — и њу — какви су били — пак да судим! Ох, Кандиано, само трен!... остани ту крај мене, јер кад слушам куцање твога срца, онда знам да не сањам, да сам жив... а ипак... ипак...

Кандиано

(у страху и искреној сућути): Витале!... Витале!... Дете!

Вишале

(као горе): Све сиво и сиво!... Да, да... Она се прва затрчала преда мном — и затворила врата, — а ја закуцао!... Мучи! Мучи!... Ето, чујем она одговара — — — — —

(Фанфаре су навестиле с висина да краљица долази. Огањ с Канал-Гранда баца у црвени пламен кроз ступове, с далека се приближује оркан Серенате..... и на позорници у један мах све нестаде, све пропале у црни бездан... Потпуна тишина..... Једино златни колобари сунцокрета

шире се... дижу се..... докле се црна завеса, што скрива тајну цвета, раствара пред дрхтавом Виталијовом душом — и ми гледамо давне успомене, које се кинематографском хитрином створише у можданима престрашенога младића).

Конац првог крила

Јелена Ј. Димитријевић

ПОСЛЕ ЖИВОТА

Ви се чудите што она не плаче
За другом, кога ни имала није!
Зар лажне сузе баш тамо да лије
Где својим крилом Истина се таче?!

Та Истина је Смрт. Чело јој мраче
Јадови; она ни сада не крије
Да њено срце тугованке вије
Њеном животу, који се измаче.

Ишчезе живот, а није живела!
Без суза, бледа... Крај одра његова
Отвори јој се једна рана нова.

Да се побуни, она би сад хтела;
Али у соби камо Смрт царује:
„Доцкан је! Доцкан!“ тужна она чује.

ЈЕДНЕ АПРИЛСКЕ ВЕЧЕРИ

Априлски се сутон нечујно прикрадо
И носио собом немир за сва чула,
Грлио је зумбул и багремље младо,
И цветове снежне дивљега мендула.

Чинило се, к'о да својим влажним дахом
Вечер топла буди успаване жуди,
Јер не мислећ' много, једним снажним махом,
Стисн'о сам те лудо на пламене гуди.

Вољно и сва топла стала си уз мене
Дрхтећ' к'о под ветром трска у ведріку,
Једним чудним огњем сјале су ти зѣне,
И румен се просу по твојем свежем лику.

Палила ми лице твоја миш'ца нага,
Страст безумна око мутила ми ведро,
У мене се твоја упијала снага;
Клонула си била к'о скупљено једро.

Ја сам био свестан тог слатког тренутка,
Док миловах тешке твоје косе вране,
Да се на нас смеши негде из свог кутка
Вечно млада Жена. И младице гране

Шумљаху над нама песму величања
Једној силној Вољи, коју не видосмо,
Ал' је осећасмо кроз сва наша ткања
Као закон вечни, јачи но ми што смо.

НОСТАЛГИЈА

Било је оно утучено годишње доба кад ноћи поткрадају дане и сунце на прстима обилази земљу и људе. Мрвљен, трoшен и прашином преливен, друм је летос био таласаст и широк. Сада је згрчен и тесан, почишћен и раван, и место зрелог зрнења и мирисавих травки, хладан ветар котрља по колосецима тврдо грумење осушена блата.

Ноћас је прошао утрином први јесењи мраз, и оборио млиставу траву, и закопао хиљаде малих божјих душица. Све је жуто као шафран и горко као пелен. Јендек увенуо. Неколико летошњих чкаљева разапели своје осушене, крте стабљичице, и једна по једна отпадају ћелаве лоптице некадашњих цвасти.

Непомично и са згрченим прозоблим ножицама, као да је у земљу забодена, тичица нека накомстрешила перје и стегла кљун, и док температура нагло пада, мало њено срце откуцава неједнако и ретко.

Дошло је јесење јутро, али није донело сребрне колуте и златне обруче зоре, и није могло да ућутка врисак злог времена.

Тамо од вароши види се лено гмизање ногу и тромо и једнолико климатање животињских глава. То се у разглављеном ритму, и у жежењу и ћутању животиња и људи сели неки бедни циркус, који ће са савијеном платненом својом кућом Бог зна где да прегладује зиму.

Одвојено од пртљага и људи, испред свих кола и колица, испред коња и паса, на ударцу ветра и студи — камила. Родила се једног жарког јутра кад је од жеге прогоревало корење под земљом, и кад се орила песма лавова у славу хармоничних и ритмичних лепота бестије. Била је млада и имала снагу и луде, слободе и живота жељне, инстинкте, и вриштала у густим високим тамарискама оаза. А сада се на мршавим леђима њиха усањула грба и по блесастом профилу промичу сенке болести и туге.

Кроз накомстрешену ретку длаку јој пири север, у ногама штреца бол од тврда и оштра камена, а плућа јој дави ваздух пун влаге и иња. — Афричко сунце и камила из Сахаре зебу, и пролазе једно поред другог и не познају се афричко сунце и камила из Сахаре.

*

Гледам то задихано и најезено живинче вреле пустиње, и осећам да ми се на челу слажу дубоке боре носталгичне сете туђинца и дошљака. — Камилу су вероватно мрежом уловили или пушком ранили и силом одвукли из домовине, а ја сам сам оставио домовину. Свеједно. А овако а онако, бол од туђине у срцу гризе, а чежња за рођеном грудом на срцу спава.

Био сам јахач, и дошао сам средином пута и на понситом хату, и носио сам перјаницу за шеширом, и песму и поздрав на устима, и барјачић у руци. Али ме у егоизму својих сопствених брига нико није опазио, и сада сам пешак по ивици друма, и перјаницу су ветрови разнели, и барјачић лежи у прабини крај пута.

Био сам зелена, набрекла грана, и по мојим ћелијама се вијале и котрљале дебеле капље животнога сока, и бојао сам се да си Ти за мене сухо и разједено стабло. Сркнуо сам из Тебе још једаред што сам више могао, па сам се откинуо, отишао, оставио Те. А тек после сам опазио да откинута грана није више грана него прут.

Отишао сам, и оставио сам Те ја, и оставили су Те други, и у Теби, о земљи што осећаш и памтиш, у Теби дању и ноћу јецају трагедије растанка и праштања.

У сутон ми је најтеже, јер је тада и Теби најтеже. У сутон, кад се у човеку умори човек, кад сваки човек хоће да је нечији, и хоће да је дете. То је тренутак кад земља мази и кад земља зове. Тренутак кад дрхћем од стида јер своје име не чујем, и дрхћем од бола јер Тамо одјекују тишином имена деце која су отишла, и на празним њиховим местима се врши свечана и тужна церемонија, и невидљиве руке капљу восак црних свећа у крв, и то значи да повратка више нема.

И ја сам сваке ноћи сужник и болник, и као и они чујем сваки дах и познајем сваки шум, и имам слутње које се испуњавају, и знам шта је Тамо и ако сам овде. Овде у свачијој башти сазрева воће, и у свачијој се њиви хране и гоје семенке и клице; а Тамо авети у сред лета просипају жуто лишће по остављеној њивици моје младости, и ватра роси биљке по остављеној баштици мога детињства.

По целу ноћ не спавам, а кад се подигнем, невесео сам јер ме сунце презире, и расте моја мржња против мене сама, и као бич ме шиба вапај моје чежње.

Моје жеље и моје успомене, све је остало код Тебе кад сам пошао, и ја сам сад штур и празан, и кад зора дође, у мени је вече, и кад вече дође, у мени је ноћ, и сав мој живот је тужно праштање од Тебе. Сива укочена сетa је моје праштање, а црна хистерична туга је мој растанак.

И пролазе годишња времена, и дробе се дани, и ја се једнако растајем од Тебе.

Растајем се од Тебе кад дође млада јесен, и по шуми освоји позлаћена туга, и жути врхови дрвета изгледају као златна ливада у ваздуху.

Растајем се од Тебе кад дође позна јесен са оним страшним двосмисленим међутренутцима љубави и цинизма.

Растајем се од Тебе кад дође пролеће са црвеним срцем и црвеним устима, и са крилом пуним јоргована.

О, како бих радо у длановима купио капљице плодне кише и залевао мртву своју башту; и како бих радо на коленима пузећи пабирчио последње зраке сунца и загревао остављену своју њиву..... Али сваке се ноћи Тамо врши страшна церемонија, и невидљиве руке капљу црни восак у крв, и то значи да повратка више нема.

ИЗ СЛОВЕНСКЕ ЛИРИКЕ

К. Е. Тули (Б. Заблонски)
(С чешког)

* * *
Касн љ липа расцвета се,
Ал' мириса читав свет;
Још нас лечи, још нас крепи
И слатки нам пружа цвет.

Па и нама усуд даде
Најпознији наде цвет,
Ал' из њега развиће се
Свесловенског рода сплет.

О. Зупанчић
(Са словеначког)

Домовини

Иза гора, где но сунце седа
Златне зраке моја туга прати:
Ту је моја домовина драга,
Домовино, моја слатка мати!

О, да могу сваког дана да ти
Жеље пошљем, које душа крије,
Да ти кажем, јадна моја мати,
Да туђина моје срце пије.

Андреја Сладкович
(Са словачког)

Молба

Запевај ми сестро драга,
Као мајка чеду свом;
Још словачка песма драга,
Утеха је срцу мом.

Певај сестро, песмом слави
Наше дивне земље крас,
И загреј нам срца хладна,
И љубављу запој нас!

Певај мила, увек певај —
Нагло тоне дан по дан!
Јер кад мине младост златна,
Све је после узаман.

Милорад М. Петровић

Милутин Јовановић

ЧАРОБНИЦА

ИЗ „КАСАРНСКИХ ПРИЧА“.

Млечно бела магла се лагано издизала са венца, који је у широком луку својим брдима опасивао мирну, пограничну паланку. Бели праменови, као огромне тичурине, лелујају се високо у зраку, скупљају се и развлаче, док се најзад неопажено изгубе у бескрајном, плаветном етиру. И тада се на врховима далеких брегова, покривених шумарицом и кукурузима, указују из магле мрки бедеми војничких утврђења, која стрче по висовима као стари и мрзовољни гаврани.

Тамо, поред границе, свитало је јутро: бело, мирисаво, још без сунца, јутро Ђурђевог дана. По честима од младих брестова и церића отварали су своје крунице ђурђевак и саса, пијући жудно јутарњу росу. Ваздухом се раскошно просипао њихов мирис, који је привлачио златне дивље пчеле из њиних дупља у старим, полутрулим храстовима.

Још даље, чак иза тајанствених врхова Старе Планине, опртавала се на плаветном своду дугачка бела пруга, која је наговештавала излазак топлог и штедрог Ђурђевог сунца.

Будила се утврђења, по чијим је грудобранима расла бујна трава и шибље дивљих ружа. Војници са страже скакали су са својих тврђих постеља, пробуђени песмом зеба и сеница. И затим се иза опкопа и камених сводова издизао један уједначен и чудноват шум, који је произлазио од шуштања сламе, плускања воде по умиваоницима и ударања прUTOва о ћебад.

И тада, кад на свима часовницима казаљке показиваху пет часова, забрујаше ситним, сребрним звуком сва звонцад на телефонима утврђења. То је, као и обично, звонио наредник Стеван из штаба команде пограничних утврђења, који се налазио доле у вароши

— Шта има ново? брујао је глас наредников кроз жицу. Он то питање понавља већ седам година свако јутро, — понавља, — а гласом леним и уморним, као какав аутомат.

Наредниковом звонењу се одазваше сва утврђења, само се са фора на Вучјем Врху нико није јављао.

То је већ имало нешто да значи.

Наредник Стеван понови звонење још неколико пута, и у размацима. Но одговора није добио. Радостан, што ће на неки начин ипак бити прекинута монотонија ове досадне мирнодопске службе, наредник је почео да нагађа: шта се то све могло десити тамо на Вучјем Врху?! И кад му кроз главу прође страшна помисао: да је можда ове ноћи наш непријатељ поклао малену стражу, он, — стари коњаник, — одскочи од телефона, зграби капу и сабљу и одјурн командантовој кући...

Командир страже на фору Вучји Врх, потпоручник Милован, баш је навлачио другу чизму, седећи на постељи. Устао је као и увек у четири часа и журио је да изађе напоље на бедем, камо га је мамило свеже јутро.

Пошто је био готов са облачењем, он седе за мали сточић, застрт државним криветским чаршавом, а поче да кува своју јутарњу кафу на машиници са шпиритусом. Плавкасти пламен титрао се и лелујао, а у блеханој машиници весело је струјала вода. То струјање, које је личило на зујање великог бумбара, хучно је одјекивало у овом мирном и подземном простору,

састављеном од самих огромних, бетонираних сводова. Запаливши цигару и сркнувши први гутљај топле кафе, Милован се занесе у некакво пријатно сањарење, у коме је главно лице била извесна млада учитељица. Кроз узани прозор на блиндажу продираше бледа јутарња светлост, а о стаклена окна ударале су својим крилцима буба-маре и по која залутала пчела.

Ту идиличну тишину прикинуо је својим упадом редов Груја, који утрча у блиндаж сав уплахирен. У брзини он закачи за клупу пред вратима и простре се колики је дуг по поду.

— Брже, господин потпоручник, да видите напољу нешто! — успео је ипак да рапортира онако опружен потрбушке.

Потпоручник је баш те ноћи читао последњу свеску романа *Јулија, хајдучки кайетан*, и глава му је била пуна оних романтичних авантура, чудних догађаја и крвавих убистава из те свеске. — Кад је чуо шта му је војник рекао, он зграби револвер и истрча из блиндажа, помишљајући на све немогућности.

А тамо на бедему, са оне стране од које се кроз ретку шумицу и воћњак беласали зидови једне појате, стајала је цела стража и пажљиво нешто гледала.

— Шта је, бре, магарци ниједни?! — викну узбуђено потпоручник, пењући се задихано уз рампу на бедему.

И тада се једним поверљивим гестом подигоше у вис осамнајест руку, и војници ћутећи показиваху на ивицу воћњака.

Тамо, на самој ивици пространог шљивара, видело се једно наго женско тело, чија се белина јасно оцртавала у сумраку праскозорја.

Напрегнувши очи као мачка, потпоручник Милован пажљиво загледа у шљивар, и преко усана му прелете задовољан осмех, кад у оном нагом телу познаде чувену Калину.

И заиста, онде у своме шљивару стајала је Калина, кћи Андре појатара, чије је имање било у непосредној близини утврђења.

Ко није знао Калину, са очима великим као ораси?!

Калина развијених бедара и божанствених плећа; Калина са бичевима врране косе, који су јој падали до изнад листова; Калина са уснама сочним као зрела бресква а црвеним као вишња, — ох, та колико је њих од туге и дерта певало ону песму, чувену по свима селима с ову страну Нишаве:

Ој, Калино росна детелино,

Дали знајеш што су тавни ноћи,

Тавни ноћи неспавани?.....

Калина, поносите и горда на своју лепоту, — чијој су појати сваки час одлазили војници са страже, да купе по штогод. И кад би се она тад у нарочитом расположењу насмешила на којег, бројећи му у торбицу јаја или сипајући му у *порцију* млеко, а показала му низ здравих и ситних зуба, — тај би срећни по цео дан затим звиждукао и певушио по утврђењу.

Калина, дивља и неприступачна, која би са своје удаљене појате по који пут сишла у село на сабор код цркве, — да тад залуди све сеоске момке. Никад се она није хватала у коло, нити је дала да јој се мушка рука дохвати снаге.

Калина, која је расла као румелијска дивља ружа, чувана и негована, у затишју старог забрана, — крај оца који је био најбогатији стоком и земљом у целој околини.

Калина, која је крила своју лепоту само за онога, кога јој отац и родбина изабери за мужа, и која је набујале дојке стезала душмански у кадифено јелече, а преко ћерћелијске кошуље пасала тешку кецељу шареницу, — да јој мушке очи кроз провидно платно не сагледају једру снагу девојачку.

Калина, *неосвојима шврђава*, око које су облетали сви млади командири стража, краљевски официри, и које је она одбијала једним простим а ипак отменим покретом:

— Нисам ја, господине, прилика за тебе. —

Ето због чега је младом потпоручнику прелетео задовољан осмех преко усана.

Кад буде крајем месеца сишао са утврђења доле у варош, донеће собом један тријумф, — он ће бити једини који је сагледао све лепоте чувене Калине *појашарке*.

Између редова ниских и журавих шљива стајала је Калина потпуно нага, и држећи у рукама ведрницу, издизала је изнад главе и из ње лила воду на бело и једру тело. Умивала се водом, у којој је те ноћи у очи Ђурђев дана био потопљен рузмарин, здравац и као крв црвени зумбул.

Стрина Донка ју је научила шта треба то јуро да ради и показала јој је неке неразумљиве мађијске речи, које треба да говори, док се буде умивала Ђурђевском водом.

Кад се крадом извукла из појате и ушла у шљивар, размакла је густе жбун селена, у коме је још синоћ оставила ведрницу. Ивукла је из ње прво једно алево обојено јаје, сачувано од Васкрса, и њиме неколико пута протрла јагодице, — да буде вечито румена.

Затим, не слутећи да је отуда са утврђења гледају осамнаест пари мушких очију, збацила је са себе јелек и танку кошуљу. Од јутарње студени која јој се дотаче тела, Калина се стресе као јасика.

Но чим први млазеви падоше на њено топло тело, она се ослободи, и полако мрмљајући мађијске речи, сипала је миришљаву воду на себе. Капљице су се прво задржавале на масној, белој кожи, кроз коју се руменило младо месо, и затим лагано клизиле на ниже. У јутарњој полугами изгледало је то лепо скројено женско тело, беље од мермера.

Низ широка и румена плећа Калинина спуштала се два тешка курјука и њини крајеви као кићанке, титраху се ударајући у обле листове ногу.

Издихући рукама ведрицу над главом, она је показивала дивне и једре мишице, испод којих се црнеле кудраве маље.

Калинине дојке, које се пркосно истураху напред, подрхтавале су при сваком њеном покрегу, и као да су чикале да их се домаши мушка рука.

Први сунчеви зраци, који се пробијаху кроз гране купастих шљива, падали су по телу Калинином и од њих су блистале водене капљице у хиљаду боја и трепериле, те је њено тело изгледало посуто са милијон шљокица. Чинило се, као да је једна од морских Сирена дошла од некуд у овај зелени сељачки шљивар, и да то на сунцу сјаје и преливају њене краљушти.

А тамо на бедему стајала је стража и запањено гледала у Калину.

Многи се сетише оних тајанствених прича о вилама загоркињама, — и чисто не вероваху, да је то што се тамо бели, заиста тело поносите и лепе *појаторке* Калине.

— Господи помилуј! — шапну плашљиво редов Исајило, крстећи се и држећи да је то каква утвара.

— Ћути будало! — стиснутих зуба викну на њега потпоручних Милован.

Очију разрогачених и упртих у једну тачку, непомични и неми, изгледали су сви као опчињени.

Стражар на стражарском месту, наслоњен на тробојну стражарницу, потпуно је заборавио на све дужности, и гутајући лепе облике Калинине очима, с времена на време пљуцнуо би кроз зубе.

Чак и војнички пас *Мурга*, иначе опрезан и готов да насрне на свакога који не носи униформу, — чучнуо је спокојно на задње ноге поред потпоручника и пажљиво гледао у Калину. Као да је осећао, да је целој посади пријатно гледати у ону белу прилику, *Мурга* није од себе ни гласка пустио, само је нервозно мрдао губицама и ширио ноздрве.

А за то време је доле, под бедемом у каменитом и засвођеном блиндажу, телефонско звонце узалуд звонило. Његов

глас је чисто тужно одјекивао празним простором, дозивајући ма кога са страже.

Но заман је звонце тужно позивало, — стража је са својим командиром опчињена гледала у чаробницу Калину. Гледала је румене и набрекле дојке, снажне мишице и оне заношљиве и замамљиве линије, које у јутарњем плаветнилу оцртаваху младо и набујало тело.

Гледајући на снажна, румена и развијена бедра девојачка, стража и њен командир нису чули испред утврђења оштар топот коња који су у трку дошли пред капију фора, доневши на својим леђима команданта и наредника Стевана.

И кад је потпоручник Милован окренуо случајно главу назад, узвик страха и изненађења изумро му је на уснама: иза њега је стајао командант утврђења, стари нежења, мајор Илија Прокић.

Ужагрелих очију, са брковима растреситим и риђим који су мрдали од задовољства, — стајао је мајор на бедему и гледао занесен у лепо и наго сиренско тело.

Потпоручник, повративши се од изненађења и страха, хтеде да му изађе на рапорт, но мајор му махну руком да остане на свом месту, а уз то обешењачки кресну оком у правцу где је била Калина и пуцну гурмански прстима. — — — — —

Л. Толстој.

МОЛИТВА

*Зна отац ваш, шта је вама
потребно и пре ваше молбе.*

Матеј, VI, 8.

— Не, не, ох не! То не може бити... Докторе! Та зар се ништа не може?! Па зашто онда стално ћутасте?!...

Овако говораше млада мати, излазећи крупним, одважним корацима из детиње собе, у којој је умирало од запалења мозга њего јединче, мушкарчић од три године.

Муж и лекар, који пре тога тихо разговараху, ућуташе

кад она уђе. Муж јој приђе, бојажљиво помилова њену разба-
рушену косу и тешко уздахну. Лекар је стајао спуштене главе
и својим ћутањем и непомичношћу исказивао је безнадежност
положаја.

— Шта да се ради, мила! рече муж. Шта да се ради!

— Ах, не говори, не говори! — повика она некако љу-
тито и као прекорно и окренувши се брзо пође у детињу собу.
Муж хтеде да је задржи и рече јој:

— Каћа, не иди...

Она се осврте, погледа га својим великим, уморним очима
и не рекавши му ништа, оде у детињу собу.

Дете је лежало на дадиљиној руци, под главу му бејаху
подметнули бело јастуче. Очи му беху отворене, али он њима
није гледао. Из стегнутих усница пенушала се пена. Дадиља са
строгим, свечаним изгледом, гледала је негде преко његовог
лица и не покрете се при уласку матере. Кад јој ова приђе
сасвим близу и подметну руку под јастуче, да би узела дечка,
дадиља јој рече: „одлазите“, и одмаче се од матере. Но мати
је не послуша, већ вештим и свикнутим покретом узе дечка
себи на руке. Његове дуге, коврцасте власи беху замршене.
Она их намести и погледа га у лице.

— Не, не могу — прошапутала она и брзим, али пажљивим
покретом даде га дадиљи и изиђе из собе.

Дете је боловало већ две недеље. За све време болести,
мати је по неколико пута на дан прелазила из очајања у наду.
За све то време, тешко да је спавала по по часа на дан. По
неколико пута на дан одлазила је у своју спаваћу собу, где се
молила Богу, пред иконом Спаситеља у златној ризи, да јој спасе
њеног малишана. Црномањаста Спаситељ држао је у мајушној
руци позлаћену књигу, на којој јасно беше исписано: „*Приђиће
мени сви који сће уморни и оштерећени и ја ћу вас ушешићти*“.

Дуго се молила, стојећи пред овом иконом и сву своју
душу уносаше у молитву, премда, у дубини своје душе и за
време молитве осећаше: да се несрећа неће избећи, и да ће Бог
учинити не по њеном, већ по својем.

Па ипак, она му се молила: читајући познате јој молитве,
па и своје које је она саставила, и говорила их је на глас са
нарочитим напором.

А сад, кад је појмила, да је он умро, осети да јој се у глави
нешто догађа, као да се нешто сурвава и окреће, и дошавши
некако у своју собу с чуђењем посматраше ствари око себе, не
познавајући их. Затим паде на кревет; и у место на јастук
клону јој глава на спаваћу хаљину мужевљевоу. Она се онесвести.

У сну угледа свога Косту где здрав, весео са својим ку-

дравим власима и танким белим вратићем седи на некој столици и млата пуним ножицама и где напрћеним усницама марљиво посађује лутана на коња од картона, без једне ноге и са прободеним леђима.

„Како је добро што је он жив, помисли она. Ох, ала би страшно било да је он умро. Но, па и зашто би Бог коме сам се ја тако молила допустио да он умре? Зар би Он могао то учинити? Зашто ће то Богу?

Та зар он смета коме?

Бог зна, да је у њему сав мој живот и да ја не могу без њега.

И одједном узети и уморити то несрећно, мило, невино створење и разбити мој живот и на све моје молбе одговорити тим, што ће му се зауставити поглед, што ће се испружити, охладити и укочити.“

Она га опет угледа. Ево га иде. Онако мајушан улази на висока врата, размахивајући ручицама, као кад одрасли иду. Гледа је и смеје се...

„Мили! и њега је Бог хтео да намучи и умори. Зашто се молити њему кад он може и такве ужасе да чини.“

Одједном Матрјоша, девојчица, помоћница њањина, отпоче јој да говори нешто врло чудновато. Мати зна да је то Матрјоша и да је она у исто време и Матрјоша и анђео. „Но, кад је она анђео, зашто нема крила на леђима?“ мишљаше мати. Најзад се опомену, да јој је неко, не сећаше се ко, тек неко који заслужује да му се верује, говорио да сад има анђела и без крила. И анђео Матрјоша рече јој: — „Узалуд ви, госпођо, на Бога хулите, њему је немогуће све слушати. Често га људи моле за тако шта, да ако то једноме испуни другога ће увредити. Ево овога тренутка по целој Русији моле, и то какви људи! Први архијереји, монаси на саборима, у црквама над моштима, сви се моле да им Бог да победу над Јапанцима. Но па ето, зар је то добро дело?

И молити се њему зато не треба, јер он и угодити не може никоме. Јапанци такође моле за победу. А кад ми имамо само једног Баћушку, како ће њему бити?.. Како ће му бити, госпођо“? — говорила је Матрјоша.

— „Али то је тако старо. То је још Волтер говорио. Сви то знају и сви говоре. И ја нисам за то. Али зашто ми он не испуни молбу, кад ја не молим за нешто што би било штетно по ма кога? Он не треба да ми умори мога малог дечка, јер ја без њега не могу живети“.

Говорећи овако, мати осети како јој он обгрли врат својим дебелим ручицама и својим телом осети његово топло, мало тело. „Добро је што се то није догодило“, помисли она.

— „Али није само то, госпођо, бесмислено, додаде Матрјоша. Дешавало се да само један моли, па ипак је немогуће учинити му оно што он хоће. Мени је то сасвим познато. Ја то знам, јер ја извештавам, рече Матрјоша — анђеол онаквим истим гласом, каквим је јуче, кад ју је госпођа послала господину, рекла дадиљи: „Ја знам да је господин код куће, јер сам га ја известила“.

— „Колико се пута дешавало да јавим, говораше Матрјоша, да добар човек (од млађих већином) моли да му се помогне да не чини рђава дела, да не пијанчи, да не живи неморалним животом. Моли да се из њега, као боца, извади порок.“

— „Па ипак добро говори Матрјоша“, помисли госпођа.

— „Али њему се не може помоћи, јер свако треба сам за себе да се стара. Само се трудом корист добија. Ви лично, госпођо, давали сте ми да читам причу о црној кокошци. Тамо се износи како је једном дечку дала једна црна кокошка конопљано зрно зато што ју је спасао од смрти. И док му је оно лежало у џепу од панталона, он је знао све лекције на памет, не учећи ништа. И кад је због тога зрнциета сасвим престао да учи, он је изгубио и памет. Немогуће је њему, Господу, ишчупати зло из људи. И они не треба да га моле зато, већ сами да га ишчупају и да га знају истиснути.“

„Откуда она зна све ово?!“ помисли госпођа, па рече:

— „Ти ми ипак Матрјоша не одговараш на питање“.

— „Све ћу вам рећи, дајте ми само времена. Требало је да пријавим како је нека породица пропала, и то не својом кривицом; да иста живи по ђумезима место по добрим собама и да чак ни чаја нема, стога моли да јој се да ма каква помоћ. Па и њој се не може учинити по жељи, јер Он зна шта је за њу корисно. Она не виде, али он, Баћушка, зна, да кад би та породица живела у изобиљу да би се покварила.“

„То је истина, помисли госпођа. Али зашто се она тако простачки изражава о Богу.“

— „Али ја те не питам зато, понови опет мати. Ја те питам зашто је хтео твој Бог, да ми узме мога дечка?“

Мати виде пред собом свога Косту живог и чу његов као прапорац звонки, детињи, нарочито мили смех.

— „Зашто су ми га узели? Ако је Бог могао то урадити, то је он онда зао, рђав Бог. Мени сасвим није потребан и ја нећу да знам за њега“.

И гле, од Матрјоше постаде неко друго, сасвим ново, непознато биће и оно као не говори устима, на глас, већ неким нарочитим начином и то право у срце материно.

„Ти жалосно, слепо, дрско и охолo створење, рече то биће, видиш свога Косту, какав је био пре недељу дана са својим појаким, чврстим удовима и с дугачким, кудравим власима, с наивном умиљатошћу и разумним речима. Али зар је он увек био такав? Било је времена када си се ти радовала што је он изговарао само „мама“ и „баба“ и разумевао по нешто. Пре тога усхићавала си се, што је стајао усправно и претрчавао меким ножицама ка столици. Још раније сви су се усхићавали кад је он као зверче пузио по сали; а још раније радовали су се кад је сазнао да држи усправно главицу без косе, са теменцетом које је дисало; а још раније усхићавали сте се кад је узимао сису и стезао је својим безубим деснима. А још, још раније радовала си се, кад је он, сав црвен и још неодвојен од тебе, жалосно квечао, развијајући своја плућа, а од тога момента годину дана пре, где је он био кад га сасвим није било?”

Ви сви мислите да стојите и да ви, као и они које љубите, ваља да останете увек такви какви сте овог тренутка. Али ево, ви не стојите ни за минут, сви ви течете као река, сви ви падате на ниже према смрти, која раније или доцније чека сваког од вас. Како ти не појмиш, да ако је он постао из ничега, да се он неће ни за тренут зауставити на ономе што је био и какав је био кад је умро? И као год, што је из ничега постало одојче, од од јчета постало детенце, тако би и од детенцета постао дечко, ђак, младић, млад човек, одрастао човек, зрео човек и старац.

Зар ти не знаш шта би он био кад би остао жив? Ја ево знам.“

И гле! мати виде у одвојеном кабинету ресторанском који беше јако осветљен електриком (једном је муж водио у такав ресторан) за столом, на коме беху остаци вечере, подбулог, намрштеног са зашиљеним брковима, одвратног старца. Он је седео дубоко заваљен у меки диван и пијаним очима пожудио гледаше развраћену, нарумењену, са разголићеним белим, дебелим вратом женску, узвикивајући пијаним гласом и понављајући неколико пута вулгарну шалу, која наилазаше на очевидно одобравање, праћено смехом истог таквог, као и они, другог пара.

„— Није то истина, није то он, није то мој Коста! — Узвикну мати, са ужасом гледајући одвратног старца, који јој још ужаснији изгледаше, што у његовом погледу, његовим уснама беше нечег што напомињаше на особености Костине.

„Добро је, што је то сан“ помисли она. Правога Косте ево.“

И она виде белог, голишавог са пуначким грудашцима Косту, где седи у кади, смеје се, млатарајући ножицама. Не само да га види, већ осети како јој ухвати руку која беше гола до

лаквата и отпоче да је љуби, љуби и напоследку уједе је, не знајући шта би још могао урадити са том милом му руком.

„Да, то је Коста, а не онај ужасни старац, говораше она себи.“ При овим се речима пробуди и са ужасом признаде стварност, од које се већ неће пробудити.

Она оде у детињу собу. Дадиља је већ била умила и опремила Косту. Са воштаним, утањеним носићем, са ватом у ноздрвама и дуге косе, зачешљане од чела, лежаше он на некаквом узвишењу. Свуд око њега гораху свеће, а на сточићу више његове главе беху бели, љубичасти и ружичасти зумбули.

Дадиља се подиже са столице кад мати уђе, набравши обрве и испрћивши усне, она погледа камено непомично лице које беше окренуто горе.

На друга врата пође на сусрет матери Матрјоша са својим простим, добродушним лицем и уплаканим очима.

„Како је она мени говорила да се не смем огорчавати, кад је и сама плакала?“ помисли мати. Погледавши у покојника, порази је, у првом тренутку, велика сличност мртвог лица са лицем онога старца којег је у сну видела; но она убрзо одгурну ову мисао и прекрстивши се додирну топлим уснама хладно, воштано чеоце, затим пољуби хладне мале ручице; и одједном мирис зумбула као да јој нешто ново рече о томе да њега нема и да га никад више неће бити. Пољуби га још једном у чело и заплака се први пут.

Она је плакала, али не плачем безнадежних суза, већ плачем покорних, умилних суза. Њу је болело, али она није више себе мучила, није се жалила, јер је знала да то што је било, морало је бити и да је због тога то и добро.

— „Грех је, сестро, плакати, рече дадиља и пришавши мајушном покојнику, убриса савијеном марамом сузе материне, које беху остале на воштаном челу Костином. — Од суза ће његовој душици тешко бити. Њему је сад добро. Анђелчић безгрешни! А да је остао жив, ко зна шта би било.“

— „Тако је, тако... али... ипак боли... боли“ говораше пригушено мати.

Л. Ђорђевићева

Г Л А Д

РОМАН

Трећи део.

(9)

Цела недеља дана прошла је у сјају и радости.

Измигољио сам се из невоље и тога пута јео сам сваког дана, трезвеност ми је расла, и ја сам смишљао једно дело за другим. Радио сам на трима или четирма чланцима, који су одузимали мом сиротом мозгу сваку искру, сваку мисао, која би у њему поникла, и чинило ми се да ми је посао испадао за руком боље но пре. Последњи чланак, који ме је стао толико труда и на који сам полагао толико наде, уредник ми је вратио, и ја сам га сместа уништио, ражљућен, увређен, и не прочитавши га. У будуће постараћу се да се наместим у друге које новине, те да бих себи нашао нешто прихода. У најгорем случају, ако чак и то не помогне, отићи ћу и најмићу се за мрнарара; „Монах“ стоји у пристаништу, спреман да отплови, и ја ћу, можда, добити посла на њему за време пута у Архангелск, или куда он иде. Тако нисам имао недостатка у надама.

Последња криза није прошла без видних трагова; почела ми је силно да опада коса, главобоља је исто тако била несносна, и нервоза се није смањивала. Дању сам седео и писао, завивши руке у крпе, просто зато што нисам подносио њихов додир са својим рођеним дахом. Када је Јенс Олај оштро залупљивао вратима у коњушници испод мене, или кад је у задњем дворишту почињао да лаје пас, мене је до сржи костију пробијала нека оштра хладноћа, која се ширила на све стране. Моје здравље осетно је оронulo.

Дан за даном ја сам напрегнуто радио, једва сам имао времена да поједем што, и понова бих се дао на писање. У то време, како постеља тако и мој малени колебљиви сто за писање беху претрпани белешкама и исписаним листовима, на којима сам редом радио, додавао нове ствари које су ми, у току дана, могле пасти на памет, брисао, оживљавао час овде, час онде мртва места лепом речју, с великом муком покретао се од реченице до реченице. Једне вечери један од мојих чланака беше најзад готов, и ја, срећан и радостан, стрпах га у џеп и пођох

ка „команданту“. Одавно већ беше време да се опет почне да мисли о новцу, јер ми беше остало само нешто ситнежи.

„Командант“ ме замоли да седнем за часак, затим одмах... И он писаше и даље.

Ја разгледах малу канцеларију: бисте, литографије, изресци, један огромни кош који би, како се чинило, могао да прогута читавога човека. Обузе ме врло велика туга при погледу на ту чудовишну чељуст, на то драконско ждрело, вечито отворено, вечито спремно да прогута нове одбачене радове — нове разбијене наде.

— Који је датум данас? — изненадно проговара „командант“ за столом.

— Двадесет осми! — одговарам ја, обрадовавши се што могу да му укажем неку услугу.

— Двадесет осми. — И он настави писање. Најзад он затвара два, три писма, баца у кош неколико хартија и оставља перо. Затим се окрене у столицу и гледа у мене. Опазивши да је још једнако стојим код врата, он ми пола у збиљи, пола у шали даје знак руком и показује столицу.

Окрећем се у страну, да он не би видео да немам прслука, раскопчавам блузу и вадим рукопис из џепа.

— Ово је једна мала карактеристика Кореџија, — кажем ја: — али, на жалост, она није написана у таком облику да би...

Он узима из моје руке хартије и почиње да их прелистава. Окреће се лицем к мени. И ево како ми се изблиза учинио тај човек, за чије сам име чуо већ у својој раној младости и чији је лист био од највећег утицаја на мене за дуго година. Он има коврчасту косу и нешто немирне црномањасте очи; имао је навику да лагано брекће с времена на време. Какав шкотландски пастор не би по изгледу могао бити смернији него овај опасни писац, чија је рет, ма где пала, свагда остављала крваве бразде. Неко своје врсте осећање страха и дивљења обузима ме пред лицем тога човека, у очима мојим спремне су да наиђу сузе, и ја, и нехотице, чиним корак напред да бих му показао како га дубоко волим за све оно чему ме је он научио, и хоћу да га замолим да ми не чини на жао; ја сам — просто један кукавни бедник коме и без тога тешко пада...

Он гледа у мене и лагано оставља рукопис, седи и даље и размишља нешто. Да бих му олакшао одречни одговор, ја пружам руку унапред и велим:

— Па, наравно, то не иде?

И ја се смешим, да бих му показао како ми то лако пада.

— Ми можемо да пуштамо у лист само популарне ствари, — одговара он: — ви знате наше читаоце. Зар не бисте могли ово да израдите простије? Или да узмете ма шта друго, разумљивије?

Његова ме предусретљивост задивљује. Појимам да је мој чланак

одбачен, па ипак не бих могао добити љубазнијег отказа. Да га не бих задржавао, одговарам :

— О, да, разуме се, могу.

Полазим к вратима. Хм! Он треба да опрости што сам га узнемирио... Ја се клањам и хватам за браву.

— Ако треба, — вели он : — можете добити чак нешто унапред. Одрадићете.

Та и сам је видео да ми није место међу писцима, због тога ме је његова понуда мало понизила, и ја одговорих :

— Не, захваљујем, за сад још састављам крај с крајем. Уосталом, ја сам вам веома захвалан. Збогом!

— Збогом! — одговара „командант“ и сместа се враћа своме столу за писање.

У сваком случају, ја нисам заслужио овако пријатељско опхођење, и био сам му захвалан за то ; треба да га наградим. Одлучио сам да му не идем пре но што будем имао могућности да у рукама имам какав рад, којим ћу ја сам бити потпуно задовољан, који ће „команданта“ мало да доведе у забуну и да га натера да ми без и најмањег размишљања понуди десет круна.

Идућих вечери, када се време приближавало осмоме часу, и када су већ палили гас, са мношвом се непроменљиво дешава ово.

Кад излазим из своје капије, те да бих после дневних мука и брига пошао у шетњу по улицама, код фењера крај самих врата стоји нека дама у црном, окреће се к мени лицем и, када пролазим поред ње, прати ме очима. Обраћам пажњу да је на њој стално једно и исто одело, један и исти густе вео који јој покрива лице и пада на груди, а у руци малени кишобран са прстеном од слонове кости на дршци.

Већ је треће вече видим ту, увек на том истом месту ; чим прођем мимо њу, она се лагано окреће и иде улицом на супротну страну.

Мој нервозни мозак отворио се, као рог изобиља, и у мени пониче ружна претпоставка да се њена посета односи на мене. На крају крајева, ја сам скоро био готов да са њом ступим у разговор, да је запитам тражи ли кога, је ли јој потребна моја помоћ, да ли бих је могао отпратити до куће, и ако сам, по несрећи, био рђаво одевен, — да је заштитим у мрачним улицама. Но имао сам неки нејасни страх да то може да повуче за собом расходе за чашу вина, за возњу, а ја већ нисам имао новаца ; моји безнадно празни џепови утицали су на ме и сувише мучно, и чак нисам показивао мушкости да је мало испитивачки погледам, када сам пролазио крај ње. Глад ме је понова почела да мучи, нисам ништа окусио од јуче ; то, наравно, није Бог зна колико времена, често сам могао да трпим по неколико дана ; али почео сам осетно да слабим, никако нисам могао да гладујем као пре, један једини дан ме је доводио скоро до обамрлости, и морао сам да пијем воде, чим би се појавило непрекидно повраћање. Осим тога, ја сам се мрзнуо ноћу,

легао сам не свлачећи се, како сам ишао дању, и мрзнуо се, обамирао од језе и умирао од хладноће за време спавања. Стари покривач није заштићавао од промахе, и јутром сам се будио за то што ми се нос претварао у парче леда од леденога ваздуха који је продирао с поља.

Идем улицама и мислим шта да радим те да се одржим на ногама до завршетка мога идућега чланка. Кад бих имао свеће, покушао бих да радим сву ноћ; на то би отишло једно два часа, изгледа да сам збиља у расположењу за рад; и сутра бих се опет могао обратити „команданту“.

Не мислећи дуго, улазим у кафану и чекам свога младога познаника из банке, да бих дошао до десет пара за свећу, прођох поред десетак столова, за којима су јели и пили разговорни гости, и дођох до на сами крај кафане, до *Црвене собе*, не нашавши свога пријатеља. Убијен и љут, ја понова изиђох на улицу и упутих се ка двору.

До ђавола, зар мојим незгодама неће бити краја! Крупним, бесним корацима, подигавши грубо оковратник од блузе и стежући песнице у џеповима од панталона, ишао сам и целога пута проклињао своју несрећну звезду. Ни једног јединог у ствари безбрижног тренутка за седам, осам месеца, ни близу довољне количине хране до истека једне кратке недеље, када ме невоља опет обеснажава. Уз то, при свој својој сиротињи, ја сам био поштен, хе-хе, поштен од почетка до краја! Боже истинити, како сам био смешан! И ја стадох приповедати себи како ме је мучила савест што сам једанпут носио зеленашу покривач Ханса-Паули-а. И ја сам се презриво кикотао своме осетљивом поштењу, грозећи се пљувао по улици и нисам налазио довољно оштрих речи да бих се подсмехнуо својој глупости. Кад би се то сада десило! Кад бих сад нашао на улици шпар-касу какве ученице, једини новац какве кукавне удовице, ја бих га подигао и стрпао у џеп, украо га с мирном савешћу и слатко бих спавао, као камен, целе идуће ноћи. Ја нисам без узрока патио тако неизразно дуго, моје стрпљење се истрошило, био сам готов на све.

Обиђох двор три, четири пута, затим одлучих да идем кући, начиних у парку још једну малу станицу и најзад пођох натраг улицом Карла-Јохана.

Било је око једанаест. На улици беше доста мрачно, и свуда унаоколо кретали су се људи, час у мирним паровима, час у бурним гомилама. Велики час је настао, време љубави, када се врши тајно сједињење и почињу се веселе скаске. Шум од женских бунда, час овде, час онде, кратки, чулни смех, узбуркане груди, врело, грчевито дисање. У даљини код Гранда, некакав глас зове: „Ема!“ Сва улица постала је блато из кога се подизала врела пара.

Ја и нехотице гледам да ли имам две круне у џепу. Страст која трепери у сваком покрету пролазника, чак и невесела светлост гасних фењера, тиха плодотворна ноћ, све то почиње да ме обузима, сав тај ваздух, пун шапата, загрљаја, дрхтавих признања, недовршених речи,

испрекиданих узвика; неколико мачака, гласно маучући, одају се љубави у капији Бломквиста. А ја писам имао две круне. Била је жалост беспримерна несрећа што сам овако осиромашео! Какво понижење, каква срамота! И ја опет почех да мислим о последњој парици какве кукавне удовице, коју бих могао да украдем, о шеширу или о марами за нос каквога ђака, о торбици каквога просјака, коју бих без и најмањег колебања однео и пропио је. Да бих себе утешио и наградио, почех да истражујем свемогуће недостатке код тих радосних људи, који промицаху крај мене; љутито сам слегао раменима и презриво их гледао, када су пролазили, један пар за другим. Ти лакоми студенти, који су мислили да се понашају као европски развратници, када им испадне за руком да се дотакну прсију какве шваље! Ти младићи, банкарци, трговци, булеварски лавови, који се нису гнушали чак ни морнарских жена, дебелих Дулчинеа са сточнога трга, које се подају за чашу пива под првом капијом! Какве сирене! Место поред њих још је остајало топло од посете каквога пожарника или коњушара... Престо је вазда био слободан, широм отворен, молим вас, уђите!... Пљувао сам далеко на тротоар, не бринући се о томе што могу да нагазим на кога, био сам огорчен, пун презрења према тим људима који припањају једно за друго и који се састају на моје очи. Подигох главу и бејаш блажено срећан што сам сачувао своју ставицу у чистоти.

Код парламента сретох једну девојку која је не спуштајући очију гледала у мене, док иђах напоредо са њом.

— Добро вече! — рекох ја.

— Добро вече! — Она застаде.

— Хм! Што ли то она иде улицом овако доцкан? Зар се једна млада не излаже опасности кад у ово доба шета по улици Карла-Јохана? Зар не? Да, али зар с вама никад нису ступали у разговор, зар вас нису вређали, хоћу да кажем зар вам се нису нудили да вас отправе кући?

Она је зачуђено гледала у мене, трудећи се да прочита на мом лицу шта сам хтео тиме да кажем. Затим ме одједном ухвати под руку и рече:

— Е, хајдемо!

Пођох. Када се мало удаљисмо од кочијаша, ја застадох, ослободих своју руку и рекох:

— Слушајте, пријатељице, ја немам ни паре. И хтедох да пођем својим путем.

Спочетка она не хте да ми верује; но, опипавши све моје џепове и не нашавши ништа, намргоди се, забаци главу и назва ме џепаницом.

— Лаку ноћ! — рекох ја.

— Чекајте! — узвикну она. — Јесу ли вам златне наочари?

— Нису.

— Да вас ђаво носи!

И ја одох.

Мало потом, она потрча за мном и опет узвикну.

— Свеједно, можете поћи са мном, — рече.

Осетих се понижен том понудом једне бедне, уличне девојке и одговорих непристанком. Осим тога беше већ доцкан у ноћ, и ја сам морао ићи на друго место; а и њен положај није такав да би могла да иде на овакве жртве.

— Али сад ја хоћу да идем с вама.

— Али ја не могу да идем под таквим условима.

— Ви, јамачно, идете другој, — рече она.

— Не, — одговорих ја.

Ах, у то време нисам имао ни најмање жеље, девојке су постале за ме скоро као и мушкарци, невоља ме је исцедила. Али осећао сам како сам бедан у очима те чудне девојке, и одлучих се да одржим учтивост.

— Како се зовете? — упитих ја. — Марија? Тако! Слушајте, Маро! — И ја почех да објашњавам своје понашање. Девојка се све више и више чудила. Зар је она помислила да сам и ја био један од оних што иду увече улицама те хватају девојке? Зар је она збиља тако рђаво мислила о мени? Зар сам од самога почетка ја рекао штогод неучтиво? Зар се онај који мисли рђаво понаша овако као ја? Једном речју, ја сам с њом ступио у разговор и пратио сам је мало да бих видео шта она намерава да ради. Уосталом, ја се зовем тако и тако, пастор. Лаку ноћ! Иди и више не греш!

И ја одох.

Трљао сам руке, усхићавајући се својом дивном измишљотином и разговарао сам гласно са самим собом. Како је то лепо шврљати и чинити добра дела! Може бити, дао сам овом палом створењу покрет за васкрсење за цео живот! И, освестивши се, она ће то да поштује, са срдачном захвалношћу сећаће се мене чак и на свом самртном часу. Ах, ипак је вредело бити поштен, поштен и праведан!

Био сам у сјајном расположењу, осећао сам се бодар и одважан, па ма шта ме тамо чекало. Само кад бих имао свећу, ја бих, вероватно, завршио свој чланак! Ишао сам и размахивао својим новим кључем, певушио, звиждао и мислио, како да дођем до свеће. Другога средства није било до да изнесем свој прибор за писање на улицу, на светлост гаснога фењера. И ја отворих капију и пођох за своје хартије.

Сишавши понова на улицу, ја затворих капију споља и наместих се код фењера. Свуд беше мирно, чуо сам само тешке, звонке корак ноћнога стражара у суседном побочном сокаку и у даљини, од стране брега Св. Јована, псећи лавез. Ништа ми није сметало, навукох на уши оковратник свога капута и из све снаге дадох се у мисли. Био бих бескрајно срећан, ако би ми испало за руком да напишем свршетак овог малог чланка. Застадох на доста тешкоме месту, потребан је био

један савршено непримећени прелаз на нешто ново, затим један меки, безгласни финал, једна дугачка треперава нота, која на крају крајева треба да се заврши врло оштрим обртом, вијугастим као зрно из пушке или као тутањ планине која се руши. Тачка.

Али речи није било. Прочитао сам целу ствар од почетка, гласно сам прочитавао сваку реченицу и никако нисам могао да приберем мисли за тај праскави обрт. Док сам ја радио на томе, пришао је ноћни стражар, застао насред улице на малом растојању од мене и растерао све моје расположење. Шта се њега тиче што сам ја у том тренутку стојао и писао значајни обрт у чланку за „команданта“? Господе, како ми беше тешко држати се на површини, ма за што се хватао! Постојао сам ту скоро читав час, стражар је отишао својим путем, хладноћа је постала одвећ оштра да би човек могао да стоји на једноме месту. Снужен и убијен новим неуспелим покушајем, ја најзад опет отворих капију и пођох у своју собу.

Тамо беше хладно, и ја сам с муком разликовао свој прозор у густој помрчини. Пипајући дојох до постеље, скидох обућу и трудих се да рукама згрејем ноге. Затим, као што сам већ одавно радио, легах онако како сам ишао, не свукавши се.

Сутра дан, тек што се свануло, седох на постељу и понова се прихватио чланка. Седео сам у том положају до подне, када сам поставио на ноге десет, двадесет врста. И ја још једнако нисам дошао до краја.

Устадох, обух се и, да бих се угрејао, стадох ићи горе доле по соби. Окна прозорска беху замрзнута; погледах на улицу: падао је снег, напољу је стојао лебели слој снега на калдрми и на чесми.

Мотао сам се по својој соби, махиално сам корачао напред и назад, парао ноктима зидове, бр жљиво се наслонио челом о врата, ударао кажипрстом по поду и пажљиво прислушкивао, и радио то без и најмање потребе, но мирно и у неком размишљању, баш као да сам смишљао какво знаменито дело. И у то време, непрекидно, да бих чуо самога себе, ја сам гласно говорио: „Боже истинити, та ово је безумље!“ И почињао сам да чиним то. Пошто прође доста времена, можда два часа, ја се подбочих, угридох се за усницу и поскочих, колико сам могао. Не, све ово треба свршити! Ја пронађох капу и стадох је жватати и одлучно се реших да пишем.

Две кратке реченице с великом муком полазе ми за руком, десетак кукавних речи које сам насилно изнашао, само да се покренем напред. Затим застадох, глава беше празна, више нисам имао снаге. И пошто се одиста нисам могао да кренем с места, седео сам и широко отворених очију гледао на те последње речи, на тај недовршени лист, буљио очи на та чудна, дрхтава слова, која су се кострешила на хартији, као мале чекињасте фигуре, и на крају крајева ништа нисам разумевао и нисам мислио ни о чему.

(Прев. В. Ј. Р.)

(Наставиће се)

ДРУШТВЕНА ХРОНИКА

Одговор на један позив

Добио сам, другови и пријатељи, ваш позив да се ових дана, после тако дугог низа година, састанемо и прославимо двадесетпетогодишњицу од дана када смо свршили Универзитет. Одазваћу се, верујући да ће ми та прослава вратити сећање на оне лепе дане када смо и ја а и ви сви веровали, да је у Србији и потребно и вредно труда свршити Универзитет. За ових двадесет и пет година, на жалост, ја сам се уверио да су мајци Србији писмени људи врло излишни и да је универзитетска квалификација један луксуз којег човек не може и да хоће да се отресе.

Када сам први пут стегао универзитетску диплому, ја сам мислио мој је свет и мислио сам: сад ми је у руци онај кључ што свака гвоздена врата отвара, аладинова лампа пред којом се стене растварају.

А како је било и шта је било у ствари у животу?

Отишао сам у војску и кад сам поменуо да имам универзитетску диплому, они су се распитивали — чији сам син?

Отишао сам држави и кад сам јој поменуо да имам универзитетску диплому, она се распитивала — имам ли партијску чланску карту?

Отишао сам чаршији и кад сам јој поменуо да имам универзитетску диплому, она се распитивала — имам ли акције и које банке?

И тада, када сам видио да ми је та диплома један терет и једна сметња, дошао сам на срећну мисао да почнем лагати како ја и немам диплому Универзитета, како је никад нисам ни имао и како уопште никад нисам ни помишљао да је имам.

Тако решен вратим се понова држави, која ме је једанпут већ одбила. Јавим се начелнику једнога министарства и овај ме прими.

— Господине начелниче, — отпочех ја врло обазриво како он не би ни из једне једине речи сазнао да сам свршио Универзитет — дошао сам да вас замолим да ми дате службу.

— Шта си свршио?

— Па... свршио сам пет разреда гимназије али нисам положио испите.

— А јеси ли писмен?

— Па, онако; али поучићу се.

— Сасвим! — одговара начелник — ако будеш вредан поучићеш се. Ето ја сам свршио два разреда и ратарску школу, па шта ми фали?

И добијем службу; и правио бих врло лепу каријеру, да моје колеге нису од некуд сазнале да сам свршио Универзитет и денунцирале

ме код претпостављених. Претпостављени су ме одмах узели на зуб и, разуме се, изгубио сам службу.

Пустио сам да прође мало времена, да се у владиним круговима заборави да сам свршио Универзитет, па сам се упутио начелнику другог министарства.

— Господине начелниче — отпочех врло обазриво — дошао сам да вас замолим за службу.

— Шта си био до сада?

— Па био сам поднаредник.

— А јеси ли учио штогод?

— Свршио сам подофицирску школу.

— Доста. Ја сам био поручник, па ето... хвала Богу.

И ја опет добијем врло лепу службу у којој би све до данас остао али отпоче страховита кампања против мене. Најпре почеше министру да стижу анонимна писма у којима му се доставља да сам свршио Универзитет, па онда почеше новине да пишу читаве чланке: „Шта то значи, у државној служби трпи се човек који је свршио Универзитет. Зна ли то г. министар и, ако зна, мисли ли он то и даље трпити?“ Па, кад је и то било мало, пада и интерпелација у Скупштини, у којој се министар пита: зна ли он и води ли о томе рачуна, да се у државну службу увукао један човек који је свршио Универзитет?

Е, после тога, није ми могло бити више опстанка у државној служби. И од тога доба ја више нисам ни покушавао да је тражим.

Диплому међутим о свршеном Универзитету урадио сам и обесио је поред дипломе којом сам именован почасним чланом једног певачког друштва. Обе те дипломе доносе ми подједнаке ренте, па и треба једна крај друге да висе.

И таман сам ја био сасвим и заборавио на ту непријатност да сам и ја некад свршио Универзитет а ви ме, другови и пријатељи, вашим позивом опоменусте. Доћи ћу, прославићемо. Зашто не бих? Кад има људи који прослављају двадесет и пет година брачнога живота, зашто не бих ја прославио ову мању невољу која ме је двадесет и пет година везала за једну диплому која ми је упропастила каријеру.

Бен-Акиба

ПОЛИТИЧКИ ПРЕГЛЕД

Мртва тачка

Као што су се раније, по народној песми, и сами свеци потрудили да помажу Србима: да је дошао земан кад ваља војевати, тако се сад стицај прилика упео да покаже и Србији и свима, који се за Србију интересују: колико је она неопажено променила своју основну улогу.

Ранијих времена цео Балкан, чак и са суседством, представљао је као неко мртво море, и само је мала Србија била тачка из које је вазда био дим и врло често пламен лизао. Мало по мало, благодарећи глупости нашој и вештини противничкој, та се баш, вазда немирна и опасна тачка, са свим смирила и умртвила, и то баш у доба, кад би јој мало живота од највеће користи било. Противници Србије су имали срећу да се Србија умудри баш у једној ери, кад је све око ње узаврело и кад би једна паметна иницијатива могла имати огромних последица.

Данас је у Мађарској ненормалан политички положај, у Хрватској комесаријат, у Арбанији отворена буна, а да и не помињемо Турско-Талијански рат, који је од свих наведених симптома још најмање опасан по општи мир.

Но у пркос свима тим неповољним околностима, још нема озбиљне опасности од рата, јер су сви ти поремећаји тренутни и без икакве међусобне везе. Опасност би наступила, тек кад би једна глава схватила значај свију тих појава, па једна рука прикупила клице свих тих клица, могла би се ситуација експлоатисати по једном утврђеном плану каквога амбицијознога државника.

Али таквих нема данас, бар нема на оној страни која нас интересује и зато сав овај материјал лежи неупотребљен, а све ове силне, многобројне и разноврсне жртве узалуд падају. Србија се налази на једној мртвој тачци, и зато је све око ње мртво. Вратило се оно глухо доба у коме је Владика Данило гледао: како народно племе сном мртвијем спава.

Само, оваква ситуација, која многе жалости, друге не само што задовољава, него им још и служи као нарочита титула за заслуге и награде. Ова мучна и несносна ситуација, у којој сви стењу, па се ни сами угњетачи не осећају лагодно, као да није случајно или невештином створена, но, слушајући разметљиве хвале дипломације, изгледа, као да је она била циљ и сврха којој се одавно, од увек тежило! Уникум дипломатске вештине се састоји у томе, бродити кроз овакве опасности а

не претрпети нигде бродолома! Давити сваки живот, да би се живело у миру! Бити узрок свима компликацијама, да би се избегла свака компликација! Трпети најгору, најочајнију, потмулу и подмуклу борбу, која свима шкоди, да се не би морало приступити отвореном решењу које би свима користило! Живети у вечитом страху, презати од сваке епизоде, плаћати прескупо сваки тренутак вештачкога мира, без спокојства, не знати никад из јутра шта ће се догодити до у вече, а и не сањати никад преко ноћ шта све може донети зора — то се зове данас Европски Мир!

Докле ће он трајати? Како се може даље овако одржавати? Чему он води? Какво ли решење спрема? На та питања ни један од оних, којима је поверена судба тога Мира не уме одговорити. Једино старање, једина нада, једини циљ данашњих управљача јесте: *одложи ти!* У тој речи је сва европска политика последњих година!

А и за оволики успех такве политике, има се благодарити само томе, што је Србија постала *мртва тачка!* Sp.

ПОЗОРИШНИ ПРЕГЛЕД

У чистом зраку — Низ стрмину — Са својима

Готово сви писци последњих година имају грозничаву тежњу да буду оригинални. Сви жуде да се што пре прочују. И да би се што пре прочули, они хоће да су оригинални, да се, чим било, одвоје од осталих писаца. Али та оригиналност, већином, само је оригиналност у једном рђавом смислу. Они оригиналност сматрају као нешто егзотично, болесно, гротеско. То је оригиналност студента, жељна да чим било згрине њифту. То је оригиналност поете младића који је дубоко уверен да се његове рђаве песме само зато не допадају што собом представљају нешто ново, нешто оригинално. И сви ти добронамерни писци неће да знају за традицију. Она им изгледа као највећи непријатељ. Писац који се држи традиција не постаје тако лако чувен. А они хоће да постану чувени по сваку цену. И отуда, на један наиван начин уосталом, падају из грешке у грешку. Они у страниј књижевности признају традицију. Они, заради неутољиве жудње за оригиналношћу, слепо подражавају оним модним правцима у страниј литератури који су, у своје време, као и свака оригинална мода, привукли на се пажњу. Или подражавају делима великих песника, вечним као

живот, уверени да ће и на њихова дела пасти једна сенка те вечности. И отуда се ова три комада, у главном, могу сматрати као егзерпти из туђе драмске књижевности, као пародија на извесна страна дела, као слепо имитовање манирима страних писаца.

„У чистом зраку“ јесте једна традиционална сентиментална ствар, стара по замисли, стара по обради. Владислав Јевремовић воли Јованку, али узима Љубицу. Он је у врло незгодном материалном положају. Јованка га воли и он воли њу, али љубав не може ни да попуни дефиците, ни да храни, ни да индивидуу одржава у животу. И, егоист од главе до пете, он напушта своју љубав и напушта чеда своје љубави. Јованка је најплеменитије створење на свету. Али, она је и сентиментална, и театрална, и осветљива, и пуна књишке резигнације и, што је врло важно, биготна. Она се, најпосле, жртвује за опстанак једног егоисте. Али, наравно, под једном погодбом. Он треба, на врло свечан начин, уз театрално осветљење сунца на заходу, да се закуне да ће и даље, у загрљају туђе жене, мислити на њих, на своју љубав и на чеда своје љубави. Егоист треба и даље да остане нитков.

Нема рђавог градива ни за драму ни за роман. Али има рђавих писаца који не умеју да нас убеди да им је градиво одиста добро. Писац ове драме несумњиво је млад човек. То се, пре свега, види по невештој обради, види се по површној психолошкој анализи, види по нарочитом подвлачењу. Обрт у осећајима није тако нагао, као у рђавим књигама. Жена која истински воли, која воли Јованкином љубављу, пре ће жртвовати и своју децу и себе, него своју љубав. Али, наравно, не воле све жене тако. И зато је писац требао да нас убеди да је и Јованка једна од тих жена које не воле тако. Ричард зауставља Ану када иде за ковчегом својег мужа и тражи њезину руку. И против тога се не буне наши осећаји. Шекспир нас је убедио да је Ричард неодољив и да је она, као под силном сугестијом, морала пристати. Да би ствар, без невоље, била сентиментална, Љубица је болесна. То је подвлачење било без икакве потребе када писац није имао намере да ствара значајне психичке сукобе. Јованка признаје Владимиру да се она надала да ће Љубица ускоро умрети. Али, она не умире, а њезина љубав још траје и постала је још силнија. И та чисто психичка ситуација, тај горостасни психолошки проблем требао је да привуче драмског писца од талента: човек је љубоморан на жену, а жена је љубоморна на своју супарницу. То је, готово, један природни закон, као што је закон о гравитацији.

И ма да ова драма подсећа на Тургеневљевоу драму „Вече у Соренту“, она је ипак најмање писана под утицајима литературе. Она је, може се рећи, тога вечера била најсамосталније дело.

Г. Туцић је већ познат писац. Његов „Трули дом“ давао се и у нас. И по тој се драми види да г. Туцић воли да се занима дубоким психолошким проблемима. И по тој се драми види да њега, у првом реду, занимају ретки, чудновати и језиви психички догађаји. Али, и његов „Трули дом“ и његова драма „Низ стрмину“ речито доказују да је г. Туцићу више стало до тога да се сматра за оригиналног драмског писца којег привлаче профундни психолошки проблеми, него за умешног и талентованог писца који ће своје гледаоце и слушаоце уверити у своју психологију. „Трули дом“ је егзотичан и са своје средине. Г. Туцић одлази у руску средину, њему савршено непознату. Овде ствара једну средину у којој Стана и Нико апсолутно не могу говорити оним језиком којим говоре и апсолутно не могу бити кадри да својим осећајима (а такве осећаје, како их формулише писац, не могу имати) дају онаквог адекватног израза. И један и други комад, поред све блиставе рутине, нису ништа друго до литература.

И на г. Туцића, као и на сваког образованог човека који мисли својом главом, направила је дубок утисак она сцена из „Ричарда III.“ Када војвода од Глостера проси Ану баш у моменту када иде да сахрани својег мужа којег је убио Ричард. Њему се, вероватно, чинило да је та сцена невероватна, и да је намештена, да је, то јест, невероватна и намештена када се она догађа у највишим друштвеним круговима. Ту, можда, не може бити говора о неким осећајима, али се може говорити о знатно развијеном интелекту који ће створити тачно и поуздано сазнање о Ричардову кораку. И, верујући да је интелект јачи од осећаја, г. Туцић је тај психички експеримент извршио у једној средини, једино, може бити, погодној за такве експерименте.

Човек је, по г. Туцићевој психологији, изгледа, или једно чудовиште којем су елементарни осећаји апсолутно непознати, или је један завојевач у стилу завојевача из Ренесанса. Жена, међутим, само је блудница која, без велике формалности, мења људе, као преобуку. Нико, наравно, не може због таквог схватања учинити писцу ма и најмањи приговор. Али, сва уметност и сва вештина драмског писца лежи баш у томе да, средствима која му стоје на расположењу и способностима којима располаже, убеди слушаоца у основаност и оправданост својег схватања и у релативну стварност својих карактера. Г. Туцић ме није могао убедити. Он, у егзпозицији, а ригор, поставља једну егзотичну хипотезу. Развој комада, то јест развој психолошког трактата у дијалогској форми, треба, посредством једне апсурне дедукције, да докаже основност постављене хипотезе.

*

Најинтересантији је комад тога вечера, нема сумње, био „Са својима“. Он, додуше, није добар, али је занимљив. Г. Илић, мени савршено непознат писац, пружио је у својем комаду једну мешавину од најраз-

личнијих литерарних праваца и од најразноврснијих литерарних реми-нисценција (и више него то). Он је, пречју, ружио сву младићку хаотичност која је веран израз још несређена унутрашња живота. Карактеристично је за ту хаотичност да су на њега, у истој мери, утицали и Метерлинк и Ибзен, утицали један мистик, један песник несвесног и један, често пута, бруталан реалист (у којем има и мистичног елемента). На њега су, боље рећи, утицала поглавито два њихова комада: мала и језива драма „L' intruse“ и „Авети“.

Писац је, као Ибзен, узео за предмет своје драме страховито разорно дејство сифилиса. Он, као Ибзен, воле симболе: црно Хомољче су белци из „Росмерсхолма“. Он, као Метерлинк, воли предосећања смрти. Али, све је то, код једног почетника, споредна ствар. Учитељи су му добри и он, ако има талента, умеће се њима изредно користити а да, при свем томе, буде свој и да баш, посредством њих, нађе себе.

Ја сам уверен да је његова почетничка амбиција највише допринела да комад не буде добар. Он се, као и сваки почетник, машио једног значајног и дубоког социалног проблема. И ма да је тај проблем добро запазио и схватио, или само инстинктивно наслутио, он није био кадар да га изнесе у једноме концизног облику који ће убедити, фасцинирати и који ће морати чинити дубок утисак. Он је, напротив, занесен тим проблемом и почетнички жељан да зграње, тај проблем проширио, дао му маха, а није, међутим, био кадар да му одреди границе. Његова је радња, у почетку збијена, постала расплинута. Штимунг, у почетку ванредно импресиван, постао је разливен, магловит. И све то заједно одводило је пажњу са комада и припремало погодан терен за легитимну досаду. И тај комад само зато није добар и није врло добар што је писац, пишући драму у једном чину, мислио да пише роман у две књиге.

*

И непознати писац драме „У чистом зраку“ и г. Александар Илић, у жељи да буду оригинални, нису оригинални. Али, они се труде да пођу новим путем. Они сада греше и грешаће, али они теже за новим, за непознатим у драми. Њихов пут ка новом може се свршити грозничавим лутањем, а може се свршити и откривањем тога новог којем их привлачи и води њихова интуиција. Драма је то потребније него и једном литерарном облику у нас. Г. Нушић је једини који је нашу драму подигао и који је држи. Г. Ненадић, који има драмског талента више него и један млађи писац, нема, може бити, вере у себе и отуда се, као шеталица, креће између драме и приповетке.

*

Режија се свим силама искрено трудила да се ти писци што рђавије преставе. Г. Гошић и г-ђа Таборска, мимо вољу писца, доказали су да су лица, која они собом представљају, одиста савршено неспособна

за заједнички живот. Г. Гошић, уз то, доказује, мимо вољу писца да је његов Владислав неспособан и за заједнички живот са Љубицом, као што је његов Владислав, уопште, неспособан за живот. И Јованка, тако, треба да сматра за срећу што се опростила једног таквог човека.

Г. Милутиновић, свакако по упуштвима својег режисера, пао је на идеју (ни мало срећну) да говори гласом из времена Тоше Јовановића. Био је, поред тога, неки крут доцент једне нове психологије, био једна схема која се бранила, разлагала и објашњавала. Г-ђа Милутиновићка једина умела је да се уживи у сву апсурдност својег психичког положаја.

Г. Богић, изгледа, почиње, са системом и са успехом, уверавати свет да су биле савршено неосноване наде које су се некада полагале на њега. Он се, чини ми се, труди да у сваком карактеру буде он, Богић. И зато није, готово, било никакве разлике између његовог Ауфидија у IV. и V. чину „Кориолана“ и његовог Андреје Хаџи-Алексића.

А режија и глумци требало је да су знали да се бар новинама и делима почетника прилази са искреним поштовањем.

П. С. Талетов

УМЕТНИЧКИ ПРЕГЛЕД

Васкрсење, Библијска поема. Музика од Сив. Христичића, текстов од Драгућина Илића. Извођена у Народном позоришћу 2. маја 1912 год

Последње три године показао се јак покрет у нашој младој музичкој уметности. Млађа генерација, која се после добивених елементарних појмова музичких кренула у културнији и срећнији велики свет и усавршавала полако, придлази нам а са њом и њихова дела, дела, са којима ћемо у најкраћој будућности смести без зазора изићи пред Европу. И до сада се код нас радило на музичком пољу, мање или више, али су та дела, са малим изузетком била само локалне вредности. Са њима се ми нисмо могли представити Западу. То је наша воколна музика. Инструменталне музике готово ни сада још нема, а раније не беше је ни толико. Са музичком драмом стојимо још горе. И ако се није могло боље у самом почетку радити, но што је то радио ондашњи преставник музичке драматике — Даворин Јенко, могло је се за последњих неколико година

коракнути бар корак унапред у томе правцу. Singspiel царује и данас на нашој позорници (издвајамо Биничков „Уранак“) и млађи музички драматичари и даље „удешавају“ музику, узимајући најбаналније мотиве и обрађују их, како се најпростије замислити може. Ово је објашњиво. Оваква музика доноси данас материјалну добит и позоришту и „композитору“, јер она има своју специјалну публику, која уједно уме да цени и слави овакве „удеситеље“. Најмлађа генерација пошла је, види се, сасвим другим правцем. И у добри час! Да је заиста тако, публика се уверила и другог маја приликом премијере „Васкрсења“ библiske поеме г. Стевана Христића. Те вечери изведено је једно са много пажње и широких погледа, израђено дело једнога младог уметника, које је на публику учинило врло леп утисак и ми то са задовољством констатујемо.

Г. Стеван Христић познат је нашој публици. Он је пре неколико година изнео пред публику „Чучук Стану“ комад из народног животога са певањем од Милорада Петровића. „Чучук Стана“ је имала успеха јер је поред свега тога, што по облику не одступа од старијих наших Singspiel — а по садржини богатија и лепша. Увертира као и песме израђене су са контрапунктском техником и озбиљнијом инструментацијом. А то није мало преимућство. Симфонијска фантазија за виолину Solo и оркестар, (извођена на концерту Новинарског Удружења 1910 године) остаће као украс у нашој инструменталној музици. После ових радова, који су нама познати, г. Христић се решава и узима на се једну озбиљну задаћу, коју није лако било решити. И ако г. Христић није у свима детаљима успешно решио, он је ипак створио једно дело по облику и садржини усамљено у српској музичкој литератури, са којим пре можемо изићи пред стран свет него са многима, других српских композитора. А да је имао г. Христић пред собом текст, који је са довољно рутине специјално за музичку обраду био израђен, лакше би му било да изведе овај врло тежак задатак. Текст Г. Драг. Илића и ако је поетичан нема довољно драматике и сценичне ширине. Ситни детаљи и брзи прелази из сцене у сцену убрзавају донекле ток радње али уједно сметају композитору да развије свој мотивски материјал. Али је ипак г. Христић успео да одлично изради „свитање“. Партију Магдалене, која је музички најуспелије окарактерисана, у другом делу да са лепом прегледношћу постави једно за другим сола и хорове и тиме да више контраста, него што је то било могуће у више дескриптивном првом делу. Партију Христа, која је са свим умесно била намењена баритону, морао је г. Христић пред концерат да модифицира и преведе у тенор, због недостатка баритонисте у Београду, што је доста шкодило утиску, који Христос музички интерпретиран има да учини.

Музика за „Васкрсење“ и ако је оригинална, ипак у њој има „пучинизама“, егзотике, која по мом мишљењу не пристаје уз стил овог дела. Лепше би било да је г. Христић употребио халдејске мотиве, место пентатонике егзотичних народа (на. пр: с, d, e, fis, gis). Али кад се узме

у обзир да је и сам Рихард Вагнер у почетку своје музичке каријере био под разним утицајима и тек у зрелим годинама створио свој оригинални стил, онда се и г. Христићу не може замерити, што није успео да се еманципује од утицаја талијанског веризма. Г. Христић је целом лиричком изградом свога „Васкрсења“ више него доказао, да располаже са много композиторске технике и да озбиљно воле и осећа своју уметност, те ми са пуно права можемо очекивати да ће у даљем своме раду све више и више избегавати утицаје и енергично приступити стварању свога оригиналног и индивидуалног музичког стила, стила, који ће имати основе у нашој националној музици а имати сва обележја модерног музичког духа и индивидуалног музичког схватања једнога озбиљног композитора.

„Васкрсење“ је извело певачко друштво „Станковић“ и оркестар Краљеве Гарде. Партију Магдалене је са пуним успехом интерпретирала г-ђа Бинички; Христа г. Јаковљевић, г. Бинички заслужује неизмерну хвалу, што је уложио труд и своју спремност да достојно изведе једно дело младог српског композитора. И труд му није био узалуд. Изгледа ми, да г. Бинички никада није са више диригентске окретности стајао пред једним великим ансамблом, као те вечери. И дуг аплауз после свршенога дела није био само намењен г. Христићу него и диригенту г. Биничком.

Јован Зорко.

БЕЛЕШКЕ

КЊИЖЕВНОСТ.

Душан Јеремић: „Њих двоје“. — У Нишу је изашла приповетка г. Душана Јеремића, начелника среза Нишког, под насловом „Њих двоје“, а у издању самога писца. Предмет приповетке је из доба нашег робовања Турцима, а догађај се одиграо почетком XIX века у Подгорини.

Са патриотском и моралном тенденцијом, написана лаким, течним стилем, и без великих књижевних претензија, ова приповетка, први рад г. Јеремића на књижевном пољу, може послужити као пријатна и здрава лектира младости, и ми је препоручујемо својим читаоцима.

Приповетка износи седам штампаних табакана на доброј хартији, а цена је врло умерена (1 динар).

Сава М. Радовановић: „За слободом“. У невероватној множини песама које се у

најновије време јављају, збирка г. Радовановића није најслабија. Са насловом који нема никакве везе са мотивима ових песмица, са стиховима који нису рђави по ритму, али који су, најчешће, празни, ретко кад занимљиви, а најређе успели и добри, несрећа је овог песника што се није јавио једно десет до петнаест година раније, када би се о њему могло озбиљније говорити.

Овако, књига г. Радовановића је само један број више у библиографији лирске поезије у овој години.

Џарин Михаелис: Опасне године. Дневник једне жене. Превод с немачког. Београд, штампарија „Штампе“.

Руски и скандинавски су писци, осамдесетих година, пружили једну савршено нову психологију. Достојевски и Толстој, Ибсен и Стриндберг били су пронашли једно ново царство психичког, о којем традиционални

писци нису ни сневали. И ти велики психолози утицали су својим делима на сву европеку литературу и тек под њиховим утицајима је створен прави аналитички роман.

И Карин Михаелис, као и сви скандинавски писци, има незатајљиву љубав према истини коју и она говори на један безобзиран и језив начин. Читалац, који долази од сладуњавих писаца, навикнутих да се речито крећу пред узаним и скученим хоризонтом и који сву своју уметност показују на блиставој површини, биће зграућут овом књигом, и она ће на њега учинити исти утисак, као човек или жена који би се пред њиме лишави и последњег парчета одела.

Али, ма како се човек бунио против ове књиге, он ће је прочитати на душак, читаће је са зажареним образима, љутиће се на списатељицу и, на крају књиге, када о њој буде хладно размислио, он ће неминуемо морати доћи до уверења да је већина идеја и већина напомена у складу са његовим искуством. Само ће, тако исто, морати признати да он до сада није имао смелости да призна ту истину коју је видео и да је факт који му је наметало искуство плашљиво порицао и заташкивао.

Превод је врло добар

Александар Арнаутовић: Штампарије у Србији у XIX веку. — У врло лепом издању Државне Штампарије изашла је књига под горњим и словом са овом сдржином: Оснивање Државне Штампарије у Србији (1831) и њено уређење за првих десет година (1832—1842); Први радови у Државној Штампарији; цензура; додатак (стање штампарских ученика и радника).

Јлија Despot: Drhtaji duše. — Изгледа да је бујица стихова захватила и хрватски део наше литературе. Г. Илија Деспот издао је у фином издању и на доброј хартији повећу збирку својих рђавих стихова. Примерци „поезије“ г. Деспота изгледају овако:

Кад се туга душом вије,
Попут змије њом кривуда,
Те од никуд светла није,
Не знаш што би, нити куда..

Или један бољи пример:

„Ја сам једном био сретан,
Ал' тог није више;
Друкчије се данас мени
О тој срећи пише“ (?)

„Ја сам једном био сретан,
А то кад је било?
Зар у доби од памети,
Посестримо вид!“

„О, не ја сам био сретан
Кад паметан не бих...“ и т. д.

Да у песми није реч о времену када је песник био сретан, него о времену кад му

је пало на памет да своје радове публикује ми бисмо последње стихове радо акцентирали, као сасвим добре и умесне.

НАУКА.

The Peoples books. London, T. C. & E. C. Jack.

Енглески су књижари до сада били једна врата аристократа. Њихова су издања била приступачна само имућним људима. Али, захваљујући енергичној конкуренцији према Немачкој, и горди енглески књижари су почели издавати књиге за народ.

До сада је изишла прва серија. У њој има шест свезака. И у свакој ће серији, као и у овој првој, бити дела свих наука, из философије и религије, из историје, из социјалних наука и економије и из литературе. Најтежи научни проблеми, као и њихово решење износе се у једној лако схватљивој форми и, ма како популарно изнета, не губе ништа ни од својег научничког значаја ни од своје научничке озбиљности.

Философија Анри Бергсона је, примера ради, изнета на деведесет страница мале осмине. Та књижица (која у елегантном повезу у Београду стаје 0 80 дина.) има један Бергзонов портр, предговор и разрађен Бергзонов систем: философија и живот, интелект и материја, инстинкт и интелегенција, интуиција, слобода, дух и тело, тваралачка еволуција. Писана је елегантним и језгровитим стилем и исто је тако прегледна и кристално јасна, као и Бергзонова философија.

УМЕТНОСТ.

Награђена композиција. — На расписани стечај Српског Певачког Савеза за најбољу хорску композицију, стигло је тринаест радова. Прва награда додељена је композицији г. Пере Крањчевића „*Одби се бисер грана*“. Похвале су добиле композиције г. Воже Јоксимовића: „*Устај вило*“; г. Душана Јанковића: „*Роса*“; г. Стеве Марковића: „*Југославија*“; и покоји г. Роберта Толинсера: „*Наше горе лист*“, која је по смрти композитора нађена у његовој заоставштини.

Die Kunstwelt. — Поред толиких стручних часописа у Немачкој, посећених сликарству и скулптури, сада је у Берлину покренут још један врло солидан часопис. Die Kunstwelt излази једанпут месечно и на њему раде најпознатији немачки и аустријски сликари, скулптори, архитекте и књижевници. У свакој свесци има врло много штампаних и колорисаних слика, објашњењих, већном, стручним, али свакоме приступачним чланком. То ново уметничко предузеће није покренуто за учене мандарине, него у једином смеру да сликарство и скулп-

тура буду приступачни и најширим елојевима народа.

У једној се свесци, на пример, пружа прилика сваком читаоцу да се, без икакве претходне спреме, упозна са уметношћу из времена Фридриха Великог. У добрим глумцама и добрим чланцима износе се све гране сликарства и скулптуре и сваке се, на један практичан начин, уверава о невероватној делатности једног великог владарца и о једној уметности која се, захваљујући томе владарцу, могла развити по угледу на велику уметност у Француској.

ПОЗОРИШТЕ.

Путничка позоришта. — Позоришни савет, који је г. министар образовао и поверио му организовању путничких позоришта, израдио је пројект правила о путничким и месним позориштима и поднео га г. министру на одобрење. Према тим правилима Србија је подељена на пет позоришних области са седиштима у: Крагујевцу, у Нишу, у Ваљеву, у Зајечару и у Пожаревцу. У тим областима деловаће пет повлашћених путничких дружина од којих свака носи име једнога од наших драматичара или глумца. Та су имена: „Гундулић“, „Јоаким Вујић“, „Стерија“, „Трифковић“ и „Тоша Јовановић“.

На тај ће се начин једном стати на пут свима варварским настранима против позоришне уметности, поверене различитим хордама. Тим правилима је сада први пут тачно обележено шта се све разумева под позориштем у унутрашњости и ко све може бити старешина и директор једног путничког позоришног друштва. Она су, тако исто, укинула ону познату мешавину између провалог позоришта и орфеума који нема смелости да узме име које му с правом припада, укинула су оне разурене чете које собом представљају колекцију типова са друштвеног дна и које се крију иза имена позориште. Орфеум ће од сада бити орфеум, позориште позориште. Правила су, што је тако исто главно, обезбедила глумца од хистеричних напада рђавих директора, обезбедила и створила уметнички репертоар и забранила да се под командом протурарају неписмене и сензационе импровизације са сумњивом политичком и моралном вредношћу, обезбедила драмског писца од плачке а његова дела од цигана који ће обогаћити њихова чела. Од дана када та правила ступе у живот, треба, без претеривања и без депласираног оптимизма, рачунати датум када су настали бољи дани за српску уметност.

Хрватски гости. — У другој половини овога месеца гостоваће на београдској позорници наши стари знанци са загребачке позорнице: госпођа Хржић и госпођа Нина

Вавра. Обе су госпође својим ранијим гостовањима стекле у нас признања и критике и публике, те ће нам овог пута добро доћи.

ДРУШТВА И УСТАНОВЕ

Друштво хрватских књижевника. — Хрватски књижевник г. Милан Марјановић, бавећи се пре краткога времена у нашој средини, консултирао је књижевне кругове о идеји покретања једнога заједничкога српско-хрватскога часописа. Нашав на повољно расположење, он је на скорашњој скупуштини друштва хрватских књижевника изнео мисао која је топло прихваћена. Лист би по предлогу г. Марјановићевом излазио истовремено у Београду и Загребу са истом садржином и заједничким уређивачким одбором.

Монографија о Змају. — Друштво Српских Књижевника, Новинара и Уметника „Змај“ и по трећи пут расписује награду од 2000 круна за најбољу монографију о песнику Змају Јовану Јовановићу.

Рукописи се имају послати Управи Друштва „Змај“ у Карловци, Срем. Примљено дело биће својина Друштва, па ће се, као такво, и штампати о друштвеном трошку. Рок стечају истиче јуна 1913 године.

ЛИЦА

Стриндберг. — Скандинавски је народ, последњих година, изгубио три своје највеће личности. Прво је изгубио Ибсена, великог индивидуалисту који је у човеку пронашао личност, који је створио исповест у драми, створио, како је говорио Ниче, нове вредности, створио једну нову технику за реалистичку драму. Изгубио је Бјерзона, великог националног песника и великог борца за правду. Сада је изгубио највећу индивидуалност која је у исто време и једна од највеће индивидуалности савремене Европе.

Стриндберг је обично познат као женомрзац. Као увек брз и као увек пријатељ јаким изразима, литерарни је историк дао Стриндбергу ту етикету и она је за дуго обманљивала свет који воли туђа мишљења. Он је, међутим, унео у литературу једну нову психологију жене, савршено противну оној идеалној и идеалистичкој психологији лирских песника. До Стриндберга је жена, махом, била синоним са идеализованом женом, настањеном само у царству песникове маште. Жена је била анђео, била елфа, била светитељка. Она је била персонафикација свега онога што песник сматра да је узвишено у животу или што је, посредством једне песничке инспирације, кадро да подстрекне на узвишено. За Стриндберга је она, напротив, била

једно створење пуно противречности, пуно инстинката и то рђавих инстинката, било часовно и зло. И он, који је патио због тих жена, исписано је мрзео жену. Али, кадгод ју је највећма мрзео, кадгод се одвајао и растављао од ње, он ју је највећма волео. Мрзео је жену зато што ју је волео, зато што није могао да јој одоле, мрзео је, јер није могао бити без ње. Борба између полова је вечита, као што су вечити живот и љубав. Човек и жена воде вечну борбу. Они се мрзе, јер се воле, воле се јер се мрзе. То је вечити проблем који у животу и литератури стално варира: жена пропада због човека, човек због жене. Њихова трагедија исто тако лежи у њиховој љубави, као што лежи и у њиховој мржњи. Жена је сфинкса, али је, исто тако, сфинкса и човек. Они се разумеју само по некад, за један тренутак — када се љубе. Али, после те љубави, после тога разумевања, они се још више мрзе и још са већом снагом изостављају вечиту борбу.

Стриндбергова средина, позната средина малих народа, замерала му је што он у својим романима није био објективан. Али, она је увек заборављала да је Стриндберг био велики индивидуалист који је критиковао и оптуживао друштво због свих својих противречности којима се поноси, због свих својих заблуда којих неће да се ослободи, јер је на њих навикнуто још од колевке, због свих својих лажи које чине живот угодним. Онај који оптужује мора бити субјективан. Али, друштво тако лако не прашта ономе који устаје да му разори плесиву традицију и првоточне погледе.

Стриндберг је разорио њихов традиционални пијетизам и на супрот њему истакао свој безбожни материјализам. А када се његова средина решила да призна Дарвина и Хексела он је разбио те идоле модерне науке. Средина, која је слушала за логику, није могла никад да разуме Стриндберга — као што се ни он сам није могао никад разумети. Он јој је био исто тако неразумљив када је био дарвинист, као што јој је био неразумљив када се одушевљавао Сведенборгом и када је прешао у католичку веру. И та средина која га је искрено мрзела и због чије је он мржње, као и Ибзен уосталом, морао бежати из отаџбине, почела га је поштовати и волети, ма да га није почела разумевати и ма да јој Стриндберг није учинио никакве концесије.

Још је рано говорити о томе која ће дела Стриндбергова остати својина свега културнога света. Али, оно што буде остало то ће, нема сумње, бити оно што је било његово лично и субјективно, биће његове аутобиографске књиге. Оне су драгоцен прилог психологији једне јаке, велике и изразите индивидуалности. Оне су историја једне лако покретљиве и болесно упечатљиве душе. Оне су историја једнога ветрога, дубоког, пространог и скептичног духа који пати због своје средине и пати због људи који су свуда исти, свуда ниски, свуда глупи, свуда робови људи или робови овештаних погледа. Оне су, најпосле, документа о једном прелазном времену и једном прелазном друштву.

—В.

